

Promicanje odgoja i obrazovanja za održivi razvoj vrtićkim projektima

Medić, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Education / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:141:522689>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

Repository / Repozitorij:

[FOOZOS Repository - Repository of the Faculty of Education](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

Marija Medić

**Promicanje odgoja i obrazovanja za održivi razvoj
vrtićkim projektima**

DIPLOMSKI RAD

Osijek, 2020.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

Sveučilišni diplomski studij Ranoga i predškolskog odgoja i
obrazovanja

Promicanje odgoja i obrazovanja za održivi razvoj vrtićkim projektima

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Pedagogija održivog razvoja

Mentor: Prof. dr. sc. Irella Bogut

Student: Marija Medić

Matični broj studenta: 0267011540

Osijek, rujan 2020.

SAŽETAK

Suvremeni odgoj i obrazovanje zahtijeva implementaciju postavki održivog razvoja u nastavni plan i program, odnosno posebne kurikulume predškolskih ustanova i dječjih vrtića u skladu s Nacionalnim kurikulumom za predškolski odgoj i obrazovanje u kojemu su integrirane temeljne vrijednosti koje je potrebno njegovati, između ostalih i razvoj rane osjetljivosti za pitanja održivog razvoja i ekoloških problema. Programe i aktivnosti je djeci potrebno prilagoditi ovisno o razvojnom stupnju djeteta, a do realizacije ciljeva je potrebno ići postupno, holističkim pristupom i primjenom metoda koje naglašavaju aktivnost djeteta. U prenošenju znanja i vještina u svezi s održivim razvojem ključnu ulogu ima upravo odgojitelj, koji bi nastavne sadržaje i aktivnosti trebao usmjeriti kroz igru i projektni pristup. Projektni rad djeci omogućuje da budu aktivni sudionici u istraživanju i oblikovanju svojih znanja. Kao pozitivni primjeri implementacije koncepta odgoja i obrazovanja za održivi razvoj u ovom radu predstavljeni su Dječji vrtić Snjeguljica, Dječji vrtić Leptir te Dječji vrtić Tatjane Marinić.

Ključne riječi: odgoj i obrazovanje, održivi razvoj, projektni pristup, djeca predškolske dobi

SUMMARY

Modern education requires the application of sustainable development settings in the curriculum, ie special curricula of preschools and kindergartens in accordance with the National Curriculum for Preschool Education, which integrates core values to be nurtured, including the development of early sensitivity to sustainable development and the environment. Programs and activities need to be adapted to children depending on the child's developmental stage, and the achievement of goals should be gradual, with a holistic approach and the application of methods that emphasize the child's activity. In the transfer of knowledge and skills related to sustainable development, a key role is played by the educator who should manage the teaching content and activities through play and the project approach. Project work allows children to be active participants in researching and shaping their knowledge. Kindergarten Snjeguljica, kindergarten Leptir and Kindergarten Tatjana Marinić are presented in this paper as positive examples of the implementation of the concept of education for sustainable development.

Keywords: education, sustainable development, project approach, environment, preschool children

Sadržaj:

1. UVOD.....	6
2. ODRŽIVI RAZVOJ U PROCESU ODGOJA I OBRAZOVANJA	7
2.1. PRINCIPI ODRŽIVOG RAZVOJA	7
2.1.1. POJAM I KONCEPT ODRŽIVOG RAZVOJA	8
2.1.2. CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA	9
2.1.3. ODRŽIVI RAZVOJ U KONTEKSTU REPUBLIKE HRVATSKE.....	10
2.1.4. ODRŽIVI RAZVOJ U EUROPSKOJ UNIJI.....	12
2.1.5. PERSPEKTIVA I PRIORITETNI CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA U EUROPSKOJ UNIJI.....	13
2.2. ODRŽIVI RAZVOJ U ODGOJU I OBRAZOVANJU	15
2.3. CILJ ODGOJA I OBRAZOVANJA ZA OKOLIŠ I ODRŽIVI RAZVOJ U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA	21
3. RAZVOJ RANE OSJETLJIVOSTI KOD VRTIČKE I PREDŠKOLSKE DJECE ZA ODRŽIVI ODGOJ I OBRAZOVANJE	23
3.1. AKTIVNOSTI I IGRA KAO PRETPOSTAVKE RAZVOJA OSJETLJIVOSTI DJECE ZA ODRŽIVI RAZVOJ	23
3.2. PREDŠKOLSKI KURIKULUM U FUNKCIJI ODGOJA I OBRAZOVANJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ	25
3.3. ODGOJITELJ I NJEGOVA ULOGA U PROMICANJU SADRŽAJA ODGOJA I OBRAZOVANJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ.....	30
4. RAZVOJ DJETETA.....	37
4.1. RAZVOJNE OSOBINE DJETETA.....	37
4.2. OSOBINE DJETETA POVEZANE S AKTIVNIM UČENJEM I ISTRAŽIVANJEM O OKOLIŠU	38
5. PROJEKTNI PRISTUP UČENJU.....	40
6. PRIMJERI DOBRE PRAKSE.....	43
6.1. DJEČJI VRTIĆA „SNJEGULJICA“ (RIJEKA).....	43
6.2. DJEČJI VRTIĆ „LEPTIR“ (SESVETE).....	46
6.3. „DJEČJI VRTIĆ TATJANE MARINIĆ“ (ZAGREB)	47
7. ZAKLJUČAK.....	49
LITERATURA.....	52
POPIS PRILOGA.....	58

1. UVOD

Predmet ovoga rada je odgoj i obrazovanje za održivi razvoj, a cilj rada je razmotriti ulogu i važnost uključivanja tema, aktivnosti i projektnog rada u vezi održivog razvoja u nacionalni kurikulum, posebne odgojne kurikulume predškolskih ustanova i vrtića, u svrhu stvaranja, njegovanja i jačanja svijesti o blagodatima održivosti i stvaranja ekološke osviještenosti. Radom se nastoji ukazati na činjenicu da su upravo djeca generator boljitka i održive budućnosti te da je u plan i program od neminovne važnosti uključiti praktični rad kroz igru i projekte, umjesto tradicionalnog teorijskog poučavanja koje nije toliko svrhovito za djecu vrtićkog (djeca najmlađe dobi – od 6 mjeseci do polaska u školu) i predškolskog (mlađa predškolska dob je od 3 do 4 godine, srednja dobna skupina 4 do 5 godina, starija dobna skupina od 5 do 6 godina) uzrasta.

Za potrebe pisanja ovoga rada korištene su brojne knjige, članci, publikacije, zbornici radova, nacionalni važeći propisi te relevantni internet izvori. Rad čini teorijski i praktični dio. Teorijski dio odnosi se na temeljne postavke i prikupljena znanja i istraživanja raznih teoretičara i stručnjaka, dok se empirijski dio odnosi na prikaz pozitivnih primjera u praksi, odnosno dječjih vrtića koji su u svoj plan i program uvrstili, osim redovnog programa, i posebni program koji se odnosi na odgoj i obrazovanje za održivi razvoj i ekološku osviještenost.

Rad se sastoji od sedam cjelina. Nakon uvodnog dijela, u drugom poglavlju ovoga rada pojašnjavaju se neki osnovni principi održivog razvoja u Republici Hrvatskoj i Europskoj Uniji te konkretno održivi razvoj u odgoju i obrazovanju i ciljevi odgoja i obrazovanja za okoliš i održivi razvoj u predškolskim ustanovama. Treća cjelina ovoga rada odnosi se na razvoj rane osjetljivosti kod djece predškolske dobi za održivi odgoj i obrazovanje. Tu se naglašava važnost aktivnosti i igre kao perspektive razvoja osjetljivosti djece za održivi razvoj, pojašnjavaju se temeljne postavke predškolskog kurikuluma u funkciji odgoja i obrazovanja djece za održivi razvoj te uloga odgojitelja u promicanju sadržaja odgoja i obrazovanja za održivi razvoj. U četvrtom poglavlju prikazuju se razvojne osobine djeteta i njegove osobine vezane uz aktivno učenje i istraživanje o okolišu. Peto poglavlje prikazuje ulogu i važnost projektnog pristupa učenju. Šesta cjelina ovoga rada odnosi se na primjer dobre prakse. Ovdje se razmatraju Dječji vrtić Snjeguljica, Dječji vrtić Leptir te Dječji vrtić Tatjane Marinić koje u programu odgoja i obrazovanja primjenjuju postavke za održivi razvoj i stvaranje ekološke osviještenosti i brige o okolišu. Naposljetku dolazi i zaključak.

2. ODRŽIVI RAZVOJ U PROCESU ODGOJA I OBRAZOVANJA

Svi moderni gospodarski i društveni trendovi ishodište nalaze u konceptu održivog razvoja s obzirom da su štete koje se nanese okolišu direktno i štete cijelom društvu. Vrijedi i obrnuto – djelovanje u korist okoliša doprinosi gospodarskom rastu, zapošljavanju i konkurentnosti. Globalno gospodarstvo treba odgovarati potrebama ljudi i opravdanim htijenjima, ali je razvoj potrebno usmjeriti u ekološkim granicama planeta. Život u demokratskom društvu zahtijeva da se naraštajima osigurava sve više sadržaja koji će poticati demokratsko razmišljanje, što uključuje i uvažavanje drugih ljudi i okoliša, te prava na jednakost, ali i jednakost pri korištenju resursa na pravilan način. Tu je i pravo na informacije, što uključuje i one informacije koje omogućuju podizanje razine svijesti u društvu o načinima promjene loših životnih navika, odnosno loših navika društva. Navedene vrijednosti je potrebno ukomponirati u obrazovanje današnje djece jer „na mladima svijest ostaje“. S obzirom na to, važno je osvijestiti i kakav svijet im ostavljamo.¹

2.1. PRINCIPI ODRŽIVOG RAZVOJA

Koncept održivog razvoja razvio se iz potrebe da se na novi i drukčiji način razumijeva proces rasta i razvoja modernog i postmodernog društva. Intenzivnom urbanizacijom te rastom gradova, došlo je do neodgovarajuće životnog standarda za većinu stanovnika, gdje su najugroženiji veliki gradovi zemalja u razvoju i razvijenih zemalja svijeta. Suvremena socio-ekološka pitanja su problem urbanog života, u prvom redu siromaštva i klimatskih promjena koji utječu na kvalitetu života u današnjim sustavima te na život budućih generacija koje se dovode u stanje tzv. ekološkog duga.² Održivi razvoj se odnosi na opstanak na svim područjima, što uključuje i ekonomsko buduću da poduzeća i poslovni procesi ovise o raznim resursima (voda, zrak, stabilna klima itd.). Problem na ovom području je trenutna neprofitabilnost „zelenih“ poslova kao i ne pretvaranje eksternih tu interne troškove, a koji se tiču djelatnosti koje čine poslovni pothvati ekološkom sustavu. Osim toga bitno je spomenuti i to da tržišni odnosi ne rješavaju problematiku ravnoteže između proizvodnje/potrošnje te prirode.³

¹ Vrbičić, A.: *Odgoj i obrazovanje za održivi razvoj („zelena pedagogija“)*, Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, dostupno na: <http://www.pedagogija.hr/ekvilibrij/pdf/odgoj-i-obrazovanje-za-odrzivi-razvoj-zelena-pedagogija.pdf>, str.2.

² Bušljeta Tonković, A., et.al. (2017): *Koga (p)održiava održivi razvoj: prinosi promišljanju održivosti ruralnih područja u Hrvatskoj*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str.96.

³ Pupovac, D. (2016): „Održivi razvoj - novo lice ekonomije“. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociološka istraživanja okoline*, Vol. 24, No. 2-3., str.103.-124.

2.1.1. POJAM I KONCEPT ODRŽIVOG RAZVOJA

Održivost se odnosi na takvo načelo kojim se označava trajan opstanak prirodnog resursa. S druge strane, razvoj označava koncept unutar društvene znanosti vezan uz poredak ljudskih resursa. Stoga se održivi razvoj smatra odnosom među dinamičnim gospodarskim sustavima osmišljenim od strane čovjeka i ekoloških sustava koji se vrlo sporo mijenjaju, a koji međusobno moraju biti u ekološkoj ravnoteži. Održivim se razvojem postavljaju pravila da bi se neograničena potrošnja i onečišćenje zamijenilo očuvanjem i štednjom. Osim toga, riječ je i o uspostavljanju pravednih i ravnopravnih mogućnosti za svakog čovjeka. Cilj je uspostaviti konkrentno i otvoreno tržište u kojemu se u cijene komponiraju i ekološki troškovi.⁴

Cilj održivog razvoja je spriječiti narušavanje prosječnog životnog standarda za buduće generacije koje je nemoguće postići ukoliko se siromaštvo ne napadne direktno. Naime, siromaštvo i degradacija okoliša su u uskoj vezi.⁵ Da bi se održivi razvoj mogao uspostaviti u svom punom smislu, potrebno je omogućiti budućim generacijama zadovoljenje njihovih potreba na isti način kako se to danas može.⁶

Koncept održivog razvoja temelji se na tri područja:

- Koncept razvoja – nije isto što i gospodarski rast kojemu su kvantitativni elementi u prvom planu, a koncept razvoja u kontekstu održivog razvoja stavlja naglasak na kvalitativni koncept (kulturološki, gospodarski, društveni i drugi segmenti razvoja)
- Koncept potreba - interes je u pitanjima raspodjele osnovnih resursa za ostvarivanje kvalitete života (naglasak na nužnost definiranja - termin osnovnih potreba)
- Koncept budućih naraštaja – upućuje na bit održivosti te u središte postavlja pitanje: Što sadašnje generacije ostavljaju budućim naraštajima? Činjenice govore da se koristi razvoja prenose na buduće generacije, pri čemu bi trebalo voditi brigu o

⁴Črnjar, M., Črnjar, K. (2009): *Menadžment održivog razvoja*, Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, str.81.

⁵Drljača M. (2012): *Koncept održivog razvoja i sustav upravljanja*, dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/580157.Koncept_odrivog_razvoja_i_sustav_upravljanja.pdf

⁶Ibid.

tome da im se ne bi trebali ostaviti razvojni i ekološki problemi , već bolja kakvoća ekoloških sustava nego što je danas.⁷

2.1.2. CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA

UN-ov Program do 2030. prihvaćen je od svjetskih čelnika 2015. godine. Program predstavlja globalni okvir vezan uz održivi razvoj u kojemu je definirano 17 ciljeva održivog razvitka. Program ima za cilj iskorijeniti siromaštvo i teži održivom razvoju do 2030.godine u svijetu tako da nitko ne bude zapostavljen. Ciljevima se nastoji osigurati ravnoteža tri dimenzije održivog razvoja: društvena, okolišna i gospodarska. Konkretni ciljevi za naredne godine ponajviše su usmjereni na:

- Ljudsko dostojanstvo,
- Zdrav planet,
- Regionalnu i globalnu stabilnost,
- Pravedna i otporna društva te
- Uspješna gospodarstva.⁸

17 ciljeva UN-a za postizanje održivog razvoja do 2030. godine su:

- „Zaustavljanje siromaštva u svim zemljama i u svim oblicima,
- Ukinuti glad, postići sigurnost hrane i poboljšanu prehranu te promovirati održivu poljoprivredu,
- Osigurati zdrav život i promovirati dobrobit za sve u svim dobnim skupinama,
- Osigurati inkluzivno, pravedno i kvalitetno obrazovanje te promicati mogućnosti cjeloživotnog učenja za sve,
- Postići rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i djevojke,
- Osigurati dostupnost i održivo upravljanje vodom i kanalizacijom za sve,
- Osigurati pristup pouzdanoj, pristupačnoj, održivoj i modernoj energiji za sve,

⁷Črnjar, M., Črnjar, K. (2009): *Menadžment održivog razvoja*, Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, str.81.

⁸Službene internetske stranice EU-a, Europska komisija: *Pristup EU-a održivom razvoju*, dostupno na: https://ec.europa.eu/info/strategy/international-strategies/sustainable-development-goals/eu-approach-sustainable-development_hr

- Promicati održiv, uključiv i pametan gospodarski rast, puno i produktivno zapošljavanje i dostojanstven rad za sve,
- Izgraditi elastičnu infrastrukturu, promicati uključivu i održivu industrijalizaciju i poticati inovacije,
- Smanjiti nejednakost unutar i među zemljama,
- Gradovi i ljudska nasilja postaju inkluzivni, sigurni, održivi,
- Osigurati održive obrasce potrošnje i proizvodnje,
- Poduzeti hitne mjere u borbi protiv klimatskih promjena i njihovih utjecaja,
- Očuvati i održivo koristiti oceane, mora i morske resurse za održivi razvoj,
- Zaštiti, obnoviti i promovirati održivu upotrebu kopnenih ekosustava, održivo upravljati šumama, boriti se protiv dezertifikacije i zaustaviti degradaciju zemljišta i gubitak biološke raznolikosti,
- Promovirati mirna i inkluzivna društva za održivi razvoj, pružiti pristup pravdi za sve i izgraditi učinkovite, odgovorne i inkluzivne institucije na svim razinama,
- Ojačati sredstva za provedbu i revitalizirati globalno partnerstvo za održivi razvoj.⁹

Ciljevi pritom doprinose promicanju zblizavanja zemalja Europske unije, unutar društva s ostatkom svijeta.¹⁰

2.1.3. ODRŽIVI RAZVOJ U KONTEKSTU REPUBLIKE HRVATSKE

20. veljače 2009. godine donesena je Strategija održivog razvitka RH. Strategija sadrži analizu postojećeg gospodarskog, socijalnog i okolišnog stanja te utvrđuje smjernice dugoročnog djelovanja. Ona u sebi sadržava temeljna načela i mjerila za određivanje ciljeva i prioriteta u promišljanju dugoročne preobrazbe prema održivom razvoju RH. Održivi se razvitak prema Strategiji ostvaruje kroz dinamično gospodarstvo s punom zaposlenošću, te

⁹UN (2015): *17 Sustainable Development Goals, 17 Partnerships*, dostupno na:

<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/211617%20Goals%2017%20Partnerships.pdf>

¹⁰Službene internetske stranice EU-a, Europska komisija: *Pristup EU-a održivom razvoju*, dostupno na:

https://ec.europa.eu/info/strategy/international-strategies/sustainable-development-goals/eu-approach-sustainable-development_hr

ekonomsku, socijalnu i teritorijalnu koheziju, visok stupanj obrazovanja građana, zaštite zdravlja i očuvanja okoliša.¹¹

1992. godine usvojen je i Akcijski program Agenda21 (za 21.stoljeće) kojim je iskazana podrška načelu održivog razvoja.¹²

Nadalje, 2000. godine je Opća skupština UN-a usvojila Milenijsku deklaraciju. To je politički dokument UN-a također za 21. stoljeće te sadrži ciljeve održivog razvoja od interesa za cijelu međunarodnu zajednicu.

Potrebno je spomenuti i Mediteransku strategiju održivog razvoja. Usvojena je uvažavajući Mediteranski akcijski plan i Konvenciju o zaštiti morskog okoliša i obalnog područja Sredozemlja (2005. godine).¹³

Načelo održivog razvoja je Ugovorom iz Amsterdama postalo jedno od temeljnih načela u EU.. Europska je unija 2006. godine prihvatila revidiranu Strategiju održivog razvitka za proširenu Europu. Njezin cilj je promijeniti sadašnji neodrživi način potrošnje i proizvodnje, ali promiče i integrirani pristup prilikom izrade politika i smjernica, te se promiče jačanje partnerstva i solidarnosti među svim državama članicama Unije.¹⁴

Jedan od prvih dokumenata koje je donio Hrvatski sabor u vezi zaštite okoliša je Deklaracija o zaštiti okoliša Republike Hrvatske koja je usvojena 1992. godine. RH je podržala i Agendu21 te Plan djelovanja iz 1992. godine, te preuzela sve obveze u svezi s Milenijskom deklaracijom i Milenijskim ciljevima razvoja. Tako je 2004. godine usvojeno i Nacionalno izvješće o provedbi tih ciljeva.

U Zakonu o zaštiti okoliša priznaje se Strategija održivog razvitka kao jedan od njenih najvažnijih sastavnica.

¹¹Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske(NN 30/2009), dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_03_30_658.html

¹²Ibid.

¹³Ibid.

¹⁴Ibid.

2.1.4. ODRŽIVI RAZVOJ U EUROPSKOJ UNIJI

EU je važna ekonomsko-politička sila i organizacija u svijetu. Svojim radom i djelovanjem utječe na cijelu Europu, ali i na cijeli svijet. Kada je u pitanju EU s aspekta zaštite okoliša, važno je da zemlje članice surađuju međusobno, ali i s ostatkom svijeta da se zajedno suoče s problemima i izazovima vezanih uz održivi razvoj i okoliš. Temeljni ciljevi politike zaštite okoliša EU s aspekta zaštite okoliša su: povećati kvalitetu okoliša, zaštititi zdravlje ljudi, omogućiti pametno i racionalno iskorištavanje prirodnih resursa te promicati međunarodne mjere za rješavanje svjetskih/regionalnih problema vezanih uz ekologiju i okoliš.¹⁵

EU i UN su prirodni partneri koji surađuju da bi stvorili siguran i bolji svijet za sve. Cilj im je razraditi globalna pravila koja će svi poštivati. Smatraju da je sustav mora temeljiti na pravilima kako bi se jamčila održivost gospodarstva i općenito društva. Do rješenja za međunarodne izazove može dovesti samo multilateralna diplomacija. „U Globalnoj strategiji za vanjsku i sigurnosnu politiku EU-a prepoznata je važnost ciljeva održivog razvoja kao međusektorskog prioriteta te EU i države članice trebaju jedinstveno djelovati u svojim odnosima s ostatkom svijeta.“¹⁶

Europa se u prošlosti uglavnom bavila tradicionalnim ekološkim temama, a u novije doba se prioritet stavlja na sustavni pristup te se uzima u obzir međusobna korelacija raznih tema koje su vezane uz okoliš. Više nije naglasak na uklanjanju posljedica već je cilj spriječiti degradaciju okoliša, a da bi se to ostvarilo potrebno je da se u raznim područjima vodi računa o ekološkim posljedicama.¹⁷

Uz brojna pitanja, Europska unija posebnu pozornost posvećuje i industriji. Industrijsku politiku unije odlikuje horizontalnost i cilj joj je osigurati okvirne uvjete koji pogoduju industrijskoj konkurentnosti. Prema Općim načelima industrijske politike EU-a, može se vidjeti da je industrija dobro uklopljena u

¹⁵Europska komisija (2015): *Politike Europske unije: Okoliš*. Bruxelles

¹⁶Europska komisija (2019): *Dokument za razmatranje o održivoj Europi do 2030.*, Bruxelles, dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/rp_sustainable_europe_hr_v2_web.pdf?fbclid=IwAR1mCE-zkh22D9NY8kVH25t9nonAUKoh2-XfEAIQFGXFpT0HVWalfrhoHcs, str.31.

¹⁷Europska komisija (2015): *Politike Europske unije: Okoliš*. Bruxelles

cijeli niz drugih europskih politika, kao što su trgovina, unutarnje tržište, istraživanje i inovacije, zapošljavanje, zaštita okoliša i javno zdravstvo te je posebno usmjerena na:

- „Ubrzanje prilagodbe industrije strukturnim promjenama,
- Poticanje okruženja pogodnog za inicijative i razvoj poduzetništva širom Unije, osobito malih i srednjih poduzeća,
- Poticanje okruženja pogodnog za suradnju među poduzećima,
- Podupiranje boljeg iskorištavanja industrijskog potencijala politikama inovacija, istraživanja i tehnološkog razvoja.“¹⁸

EU i države članice su donatori razvojne te humanitarne pomoći u svijetu. EU ima za cilj što je više moguće povećati svoj doprinos za službenu razvojnu pomoć na minimalno 0,7% bruto nacionalnog dohotka EU-a (na godišnjoj razini). EU surađuje sa 150 partnerskih zemalja u svijetu, što doprinosi izlasku iz siromaštva te se omogućuje stvaranje jednakosti, dostojanstva, ali se ujedno i izgrađuje mirno, pravedno i uključivo društvo. EU bi u budućnosti trebao nastaviti ulagati napore da odgovori na humanitarne potrebe te u isto vrijeme raditi na suzbijanju uzroka siromaštva, raseljavanja, nestabilnosti i dr.¹⁹

2.1.5. PERSPEKTIVA I PRIORITETNI CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA U EUROPSKOJ UNJI

„Proces globalizacije te razvoj tehnologije i znanosti postaju značajniji nego ikad uslijed njihove uske povezanosti s područjem gospodarstva te društvenoga i privatnoga života u koje unose značajne promjene mijenjajući načine na koji ljudi rade i žive te ustroj urbanih sredina i način poslovanja suvremenih poslovnih subjekata.“²⁰ Kao što je već rečeno, sve to dovodi do potrebe za održivim razvojem i održivom proizvodnjom pa se postavlja pitanje kakva nas budućnost očekuje u tom pogledu. Naime, suvremena proizvodnja i društveni razvoj pridaju važnost znanosti kao poluzi proizvodne snage, a ista ujedno služi kao pokretač društvenog razvoja u globalu. Utjecaj znanosti vidi se i iz promjena tehničkih osnova i tehnologije proizvodnje, a velika se važnost pridaje znanju. Područja diljem svijeta se suočavaju s raznim globalnim trendovima pa koncept održivog razvoja

¹⁸Europska komisija: *Opća načela industrijske politike EU-a*, dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hr/FTU_2.4.1.pdf

¹⁹Europska komisija (2019): *Dokument za razmatranje o održivoj Europi do 2030.*, Bruxelles, dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/rp_sustainable_europe_hr_v2_web.pdf?fbclid=IwAR1mCE-zkh22D9NY8kVH25t9nonAUKoh2-XfEAIQFGXFpTOHVWalfrhoHcs, str.31.

²⁰Radić, M. (2017): *Analiza tržišta ICT sektora u Hrvatskoj*, Split: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu

dobiva sve više na značaju. Na razini EU se poduzimaju brojne mjere, no još uvijek ne utječu dovoljno na razne negativne čimbenike koji direktno negativno utječu na okoliš.²¹

Sumirajući pozitivne i negativne učinke suvremenih trendova sa stajališta razvitka, ravnoteže i stabilnosti cjelokupnog gospodarstva Europske unije može se uočiti da stanje nije u potpunosti zadovoljavajuće, dok su sa socijalnog i ekološkog stajališta posljedice globalizacije posebno zabrinjavajuće. Naime, sve veća razlika između bogatih i siromašnih postala je sa stajališta socijalne pravde i globalne sigurnosti gotovo neodrživa, a devastacija prirodnog okoliša u budućnosti bi mogla dovesti do ekološke katastrofe. Globalizacija podrazumijevaju slobodnu cirkulaciju ideja, roba, kapitala, ljudi i informacija te je nezaustavljiva i ima pozitivan trend i potencijal.

U budućnosti je važno odati priznanje tisućama ljudi, profesionalaca, poduzeća i gradova koji već prenose ciljeve održivog razvoja u svakodnevna praktična rješenja i usluge. Ipak, to nije dovoljno. Važno je i dalje raspravljati o zanimljivim mjerama putem kojih je nekoliko članica napredovalo kako bi proces provedbe ciljeva održivog razvoja bio pristupačniji svima. Važno je probuditi svijest o održivosti kao temeljnom stupu budućeg mira, prosperiteta i vodstva Europe u svijetu.²²

Prioritetni ciljevi koji se žele postići u budućnosti vidljivi su u nastavku:

- Zaštititi, očuvati i unaprijediti prirodni kapital Unije;
- Pretvoriti Uniju u resursno učinkovito, zeleno i konkurentno gospodarstvo s niskim udjelom ugljika;
- Zaštititi građane Unije od pritisaka i rizika za zdravlje i dobrobit povezanih s okolišem;
- Maksimizirati koristi od okolišnog zakonodavstva Unije poboljšanjem provedbe;
- Poboljšati bazu znanja i dokaza za politiku Unije u području okoliša;
- Osiguravati ulaganja u okolišnu i klimatsku politiku i rješavanje vanjskih utjecaja na okoliš
- Poboljšati integraciju okoliša i usklađenost politika;
- Poboljšati održivost gradova Unije;

²¹Ibid.

²²Europska komisija: *Uspješnost EU-a u postizanju ciljeva održivog razvoja*, dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection_paper_sustainable_annexii_hr.pdf

- Povećati učinkovitost Unije u rješavanju međunarodnih izazova povezanih s okolišem i klimom.²³

EU se obvezala da će ostvariti i provoditi ciljeve Programa UN-a za održivi razvoj do 2030. godine. Institucije EU-a moraju odlučiti koje će strukture, instrumente i politike iskoristiti za provedbu i ostvarenje ciljeva održivog razvoja u novom petogodišnjem ciklusu. Brojne su ideje kako to najbolje postići, a svaka od EU institucija ima vlastitu odgovornost u skladu s Ugovorima i međunarodnim obvezama. Za postizanje održivosti nužno je djelovati na europskoj razini, ali uspjeh je moguć samo pomoću globalnog pristupa. Stoga je potrebno osigurati potporu velikom dijelu zemalja u razvoju da bi uhvatili priključak u gospodarskom i socijalnom smislu. „Potporom gospodarskom napretku zemalja u razvoju u skladu s ciljevima održivog razvoja doprinosi se i nizu strateških interesa EU-a, primjerice smanjenju nezakonitih migracija. Ciljevi održivog razvoja koje su potpisale 193 države najbolji su i najmoderniji sveobuhvatni globalni okvir za djelovanje.“²⁴

2.2. ODRŽIVI RAZVOJ U ODGOJU I OBRAZOVANJU

Obrazovanje za održivi razvoj (OOR) je koncept koji je nastao početkom 90-ih godina 20. stoljeća. „Povezivanje obrazovanja i održivog razvitka počelo je propitivanjem načina provedbe Agende 21 – globalnog akcijskog plana održivog razvitka, usvojenog na konferenciji UN-a o okolišu i razvitku u Rio de Janeiru 1992. godine.“²⁵ Agenda 21 posvećena je obrazovanju, obuci i javnoj svijesti, te su u njoj navedena četiri opća cilja:

- „Promovirati i poboljšati kvalitetu obrazovanja: preusmjeriti cjeloživotnog učenje na stjecanje znanja, vještina i vrijednosti koje su potrebne građanima za poboljšanje kvalitete života,
- Preusmjeriti kurikulume: od predškolske pa do fakultetske razine; o obrazovanju je potrebno posebno promisliti te ga reformirati da bi postalo sredstvo prenošenja

²³Europska komisija (2019): *Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Europskom vijeću, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru regija: Europski zeleni plan*. Bruxelles

²⁴Europska komisija (2019): *Dokument za razmatranje o održivoj Europi do 2030.*, Bruxelles, dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/rp_sustainable_europe_hr_v2_web.pdf?fbclid=IwAR1mCE-zkh22D9NY8kVH25t9nonAUKoh2-XfEAIQFGXFpT0HVWalfrhoHes_str.33.

²⁵Denona Bogović, N., Čegar, S. (2012): „Obrazovanje za održivi razvoj.“ U: Karaman Aksentijević, N. (ur.). *Ljudski potencijali i ekonomski razvoj*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci. str.232.-242., dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/542639.Obrazovanje_za_odrivi_razvoj.pdf, str.232.

znanja, osmišljenih obrazaca i vrijednosti koje su potrebne za stvaranje održivog svijeta,

- Podići razinu svijesti o konceptu održivog razvoja: to će pomoći razvoju svjesnog, aktivnog i odgovornog građanstva na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini,
- Obučiti radnu snagu: kontinuirano tehničko i strukovno obrazovanje rukovoditelja i radnika, posebice onih koji rade u trgovini i industriji, što će doprinijeti usvajaju održivih modela proizvodnje i potrošnje.²⁶

Od 2000. godine, države članice UN-a u suradnji s agencijama UN-a, usvojile su tri globalne inicijative koje su važan korak u provedbi Agende 21:

- Milenijski ciljevi razvoj Millennium Development Goals – MDG) do 2015. – u sebi sadrži skup specifičnih i mjerljivih ciljeva razvoja koji obvezuju zemlje potpisnice na pružanje primarnog obrazovanja za sve ljude,
- Obrazovanje za sve (Education for All – EFA) do 2015. – srž je u osiguravanju kvalitetnih uvjeta za zadovoljavanje temeljnih potreba za učenjem i promiče jednakost odgojno-obrazovnih mogućnosti za sve ljude,
- Desetljeće pismenosti (The United Nations Literacy Decade – UNLD) do 2012. – promovira pismenost kao ključno sredstvo za učenje i pozicioniranje pojedinca u društvu.²⁷

S konceptom obrazovanja za održivi razvoj nastavio je UN kroz projekt za razdoblje od 2005. do 2014. godine pod nazivom „Desetljeće obrazovanja za održivi razvitak 2005.-2013.“. Cilj je potaknuti procese za integriranje načela, vrijednosti i prakse održivog razvoja u odgoj i obrazovanje, kako bi se riješile socijalni, gospodarski, kulturni i ekološki problemi 21. stoljeća te da bi se potaknule određene promjene u ponašanju.²⁸ Projekt ima za cilj svima omogućiti pristup obrazovanju i mogućnostima za učenjem vrijednosti, stilova života i ponašanja koji su nužni za održivu budućnost i pozitivnu

²⁶UN (1992): *Agenda 21*. Brazil: Rio de Janeiro, dostupno na:

<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>

²⁷Denona Bogović, N., Čegar, S. (2012): „Obrazovanje za održivi razvoj.“ U: Karaman Aksentijević, N. (ur.). *Ljudski potencijali i ekonomski razvoj*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci.str.232.-242., dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/542639.Obrazovanje_za_odrivi_razvoj.pdf, str.238.

²⁸Službena Internet stranica Središnjeg državnog portala, RH, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja. *Obrazovanje za održivi razvoj*, dostupno na: <https://mzoe.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/klima/odrzivi-razvoj/obrazovanje-za-odrzivi-razvoj/1961>

društvenu preobrazbu.²⁹ Od svojih početaka, projekt je postigao izvrsne rezultate, no još se puno toga treba i može napraviti.³⁰

Gospodarska komisija za Europu UN-a (UNECE) je 2005. godine usvojila Strategiju za obrazovanje za održivi razvoj, čiji je cilj poticati uvođenje i promicanje obrazovanja za održivi razvoj u zemljama regije UNECE-a kako bi se ostvarila zajednička vizija.³¹ Strategija predstavlja fleksibilni okvir za provedbu OOR-a, a zemlje je trebaju prilagoditi na temelju svojih potreba i prioriteta. Strategija potiče zemlje da uvedu OOR u sve oblike njihovih obrazovnih sustava i pokriva sve razine obrazovanja – od osnovne do tercijarne, uključujući strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih. OOR znači uključivanje ključnih pitanja održivog razvoja u nastavu i učenje, poput ublažavanja siromaštva, promicanje mira, etike, odgovornosti u lokalnom i globalnom kontekstu, potiče demokraciju i upravljanje, sigurnost i pravdu, ljudska prava, ravnopravnost spolova, kulturnu raznolikost, urbani razvoj, razvoj ruralnih područja, razvoj gospodarstva, promiče obrasce proizvodnje i potrošnje, korporativnu odgovornost, zaštitu okoliša, upravljanje prirodnim resursima te biološku i krajobraznu raznolikost. Također zahtijeva participativne metode poučavanja i učenja koje motiviraju i osnažuju učenika da promijene svoje ponašanje i poduzmu mjere za održivi razvoj. Promiču se kompetencije poput kritičkog mišljenja, razmišljanja o budućim scenarijima i donošenja odluka kroz suradnju.³² Ciljevi Strategije su:

- „Osigurati da politički, regulatorni i operativni okviri podržavaju OOR,
- Promicati održivi razvoj formalnim, neformalnim i informalnim učenjem,
- Osposobiti nastavnike kompetencijama da uključe održivi razvoj u svoju nastavu,
- Osigurati dostupnost odgovarajućih alata i materijala za OOR,
- Promicati istraživanje i razvoj OOR-a,
- Jačati suradnju na OOR-u na svim razinama unutar UNECE-ove regije.“³³

²⁹Vrbičić, A.: *Odgoj i obrazovanje za održivi razvoj („zelena pedagogija“)*, Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, dostupno na: <http://www.pedagogija.hr/ekvilibrij/pdf/odgoj-i-obrazovanje-za-odrzivi-razvoj-zelena-pedagogija.pdf>, str.6.

³⁰Rodić, I. (2010): „Kako spasiti našu jedinu Zemlju?“ *Školske novine* 40(61): 15-18.

³¹Službena Internet stranica Središnjeg državnog portala, RH, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja. *Obrazovanje za održivi razvoj*, dostupno na: <https://mzoe.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/klima/odrzivi-razvoj/obrazovanje-za-odrzivi-razvoj/1961>

³²Službena Internet stranica UNECE: *The Strategy*, dostupno na: <http://www.unece.org/environmental-policy/education-for-sustainable-development/about-the-strategy-for-esd/the-strategy.html>

³³Ibid.

U spomenutoj Strategiji za obrazovanje za održivi razvoj UNECE-a navodi se da OOR zahtijeva da se fokus prebaci sa isključivog pružanja znanja prema obrađivanju problema i utvrđivanju mogućih rješenja. Slijedom navedenog, obrazovanje bi trebalo zadržati svoju tradicionalnu usmjerenost „na pojedinačnim predmetima, a istovremeno otvoriti vrata multidisciplinarnom i interdisciplinarnom ispitivanju situacija iz stvarnog života. Navedeno bi moglo utjecati na strukturu nastavnih programa te na metode podučavanja, zahtijevajući pritom da nastavnici prestanu biti isključivo prijenosnici, a učenici isključivo primatelji informacija. Umjesto toga, obje strane trebale bi činiti tim.“³⁴

S navedenim u vezi, Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva RH je izradilo Nacrt Akcijskog plana za obrazovanje za održivi razvitak 2011.-2015. u suradnji s Ministarstvom znanosti, obrazovanja i športa RH te drugim tijelima državne uprave i organizacijama civilnog društva. U Nacrtu su postavljeni vremenski planovi, aktivnosti, mjere i sredstva za provedbu, kao i instrumenti vrednovanja OOR.³⁵

Unatoč brojnim dokumentima o obrazovanju za održivi razvoj u svezi s Desetljećem, još uvijek ne postoji nijedno sveobuhvatno tumačenje njegovog značenja. S obzirom na to, ispravna uporaba sintagme OOR-a nastavlja i dalje biti predmet znanstvenih i stručnih rasprava u svijetu. Naime, razne regionalne strategije koje su dosada objavljene u okviru provedbenog plana Desetljeća, pokazale su da svaka UN regija ima specifične izazove održivog razvoja koje mora savladati. Razlike između regija su vezane uz njihove povijesne, kulturne i političke trendove. Riječ je o različitim prirodnim uvjetima, društvenim ustrojima i etičkim normama koji stvaraju različite potrebe kod ljudi, pa tako i različitu percepciju održivosti. S obzirom da je obrazovanje osnovna pretpostavka i generator održivog razvitka, značenje, prioriteti i strategije implementacije OOR-a će ovisiti o ekonomskim, socijalnim i ekološkim problemima unutar svake pojedine regije. Primjerice, zemlje u kojima je prisutan pretjerani konzumerizam i koje žele smanjiti ovisnost o fosilnim gorivima će se usredotočiti na drukčiji sadržaj OOR-a od onih zemalja koje su suočene sa siromaštvom ili širenjem HIV-a ili gubitkom bioraznolikosti. Stoga, s obzirom na nejednakosti među regijama, nije potrebno tražiti globalni konsenzus o samom značenju OOR-a, već je važno na međunarodnoj razini utvrditi raspon ključnih načela za njegovu provedbu. Iako svaka UN regija ima drukčiji pogled na održivi razvoj,

³⁴UN, Gospodarsko i socijalno vijeće (2005): *Strategija Gospodarske komisije Ujedinjenih naroda za Europu za obrazovanje za održivi razvoj*, dostupno na:

[https://mzoe.gov.hr/UserDocsImages/NASLOVNE%20FOTOGRAFIJE%20I%20KORIŠTENI%20LOGOTIPO VI/doc/strategija_unece_za_obrazovanje_za_odrzivi_razvoj.pdf](https://mzoe.gov.hr/UserDocsImages/NASLOVNE%20FOTOGRAFIJE%20I%20KORIŠTENI%20LOGOTIPO%20VI/doc/strategija_unece_za_obrazovanje_za_odrzivi_razvoj.pdf), str.5.

³⁵Denona Bogović, N., Čegar, S. (2012): „Obrazovanje za održivi razvoj.“ U: Karaman Aksentijević, N. (ur.). *Ljudski potencijali i ekonomski razvoj*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci.str.232.-242., dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/542639.Obrazovanje_za_odrivi_razvoj.pdf, str.234.

međunarodne mreže dionika koje su sudjelovale u procesu ocjene prve polovice Desetljeća dijele zajedničko stajalište da se OOR može definirati kao:

- Transformativno-reflektivni proces koji teži integraciji održivih vrijednosti u obrazovnom sustavu i u svakodnevnom osobnom i profesionalnom životu,
- Sredstvo za osposobljavanje ljudi novim znanjima i vještinama za rješavanje zajedničkih izazova koje dovode u pitanje suživot globalnog društva,
- Holistički pristup u razvijanju poštovanja prema cjelokupnom životu na zemlji i dostizanju ekonomske i socijalne pravednosti,
- Sredstvo za poboljšanje kvalitete osnovnog obrazovanja, preusmjeravanje postojećih obrazovnih programa i podizanje opće svijesti društva.³⁶

Prilikom definiranja OOR-a navode se sljedeći ključni pojmovi:

- Odgovornost,
- Oblikovanje svijesti,
- Globalna i lokalna vizija,
- Učenje za promjene,
- Cjeloživotno učenje,
- Kritičko razmišljanje,
- Holistički pristup,
- Donošenje odluka,
- Sudjelovanje,
- Razumijevanje kompleksnosti,
- Interdisciplinarnost,
- Rješavanje problema,
- Zadovoljenje sadašnjih potreba bez ugrožavanja budućih generacija.³⁷

Dakle, OOR nije samo sredstvo koje služi prijenosu znanja, stavova, „vrijednosti i ponašanja, već mu je cilj osposobiti ljude da sami utvrde i oblikuju alternativne načine života.“³⁸

³⁶UN (2009): *Review of Contexts and Structures for Education for Sustainable Development Learning for a Sustainable World*, Key Findings&Ways Forward, str.26.

³⁷Denona Bogović, N., Čegar, S. (2012): „Obrazovanje za održivi razvoj.“ U: Karaman Aksentijević, N. (ur.). *Ljudski potencijali i ekonomski razvoj*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci.str.232.-242., dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/542639.Obrazovanje_za_odrivi_razvoj.pdf, str.236.

Učenici i studenti kroz odgojno-obrazovni sustav trebaju razviti kulturu života koju će primjenjivati i prenositi na druge. Najmlađe generacije najlakše uče, pa je stoga od izrazite važnosti oblikovati upravo njihove stavove, poglede, interese i navike. Razna istraživanja provedena u školama i fakultetima širom svijeta pokazala su učenici i studenti nemaju dovoljno razvijenu svijest o problematici održivog razvoja. To ukazuje da postojeći nastavni programi nisu efikasni u osposobljavanju mlade populacije za socijalno i ekološki odgovorno ponašanje. Četiri su osnovna problema zbog kojih ne postoji kontinuitet programskog tijeka u procesu odgoja i obrazovanja za održivi razvoj:

- Nedostatna nova znanja i umijeća nastavnika na svima razinama provedbe OOR-a,
- Nepovezanost različitih segmenata i sektora OOR-a,
- Nedovoljna prisutnost sadržaja o okolišu i održivom razvoju u nastavnim kurikulumima,
- Nepovezanost i neaktualnost postojećih sadržaja u nastavnim programima.³⁹

Navedeno je rezultat nedovoljnog posvećivanja pozornosti biti OOR-a. Naime, odgojno-obrazovni proces se pokušao modificirati kroz uvođenje novih predmeta i kolegija koji se temelje na temama održivosti, ali zbog tradicionalne podjele znanosti i usmjerenosti na pojedinačne predmete, učenici i studenti primaju samo djelomična znanja, te zbog toga nisu u mogućnosti steći uvid u cjelinu zbiljanja oko sebe. „Koncept održivog razvoja treba stvoriti pretpostavke za transformaciju postojećeg obrazovnog sustava u smjeru stvaranje održivog društva, a ne samo da je djelomično asimiliran u obrazovni sustav, bez većih utjecaja na svijest“⁴⁰ o potrebi promjene čovjekova odnosa prema prirodi i društvu, i bez utjecaja na sposobnost holističkog razmišljanja. Za sveobuhvatnu implementaciju OOR-a potrebno je u odgoj i obrazovanje integrirati tri dimenzije održivosti u sve relevantne obrazovne predmete, programe i smjerove:

- Sociokulturnu dimenziju – ljudska prava, mir i sigurnost, zdravlje, ravnopravnost spolova, kulturna raznolikost, međukulturno razumijevanje i novi oblici vladavine;
- Ekološku dimenziju – upravljanje prirodnim resursima, problem klimatskih promjena, ruralni razvoj, održiva urbanizacija i predviđanje, sprječavanje i ublažavanje ekoloških katastrofa;

³⁸Ibid., str.235.

³⁹UN (2005): *Guidelines and Recommendations for Reorienting Teacher Education to Address Sustainability*, dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000143370>

⁴⁰Denona Bogović, N., Čegar, S. (2012): „Obrazovanje za održivi razvoj.“ U: Karaman Aksentijević, N. (ur.). *Ljudski potencijali i ekonomski razvoj*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci.str.232.-242., dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/542639.Obrazovanje_za_odrivi_razvoj.pdf, str.236.

- Ekonomsku dimenziju – smanjenje siromaštva, korporativna odgovornost, preusmjeravanje tržišnog gospodarstva.⁴¹

Uvođenjem sve tri dimenzije održivosti u odgojno-obrazovni sustav doprinijet će stvaranju generacije stručnjaka „koja će biti sposobna prihvatiti i primjenjivati načela održivog razvoja u svakodnevnom životu i radu.“⁴²

Sveobuhvatna integracija OOR-a u obrazovni sustav pojedine zemlje ne odnosi se na osmišljavanje novih nastavnih predmeta, znanstvenih disciplina ili studijskih kolegija, već to znači uključivanje socijalne, ekonomske i ekološke dimenzije održivog razvoja u sve obrazovne predmete, programe i smjerove te povezivanje OOR-a s postojećim obrazovnim koncepcijama. Pritom je, naravno, potrebno uvažiti specifične političke, ekonomske, kulturne i prirodne uvjete pojedine zemlje ili regija te opća načela održivog razvoja.⁴³

2.3.CILJ ODGOJA I OBRAZOVANJA ZA OKOLIŠ I ODRŽIVI RAZVOJ U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA

Odgoj i obrazovanje za održivi razvoj ima za cilj osposobiti današnju djecu, odnosno učenike, za vrijeme u kojemu će i oni biti dio radno aktivnoga stanovništva i u kojemu će donositi odgovorne i dalekosežne odluke. Potrebno je razvijati i ojačati djecu kako bi donosila odluke u korist održivog razvoja.⁴⁴ Cilj ekološkog odgoja ne odnosi se na skupljanje znanja kao korpusa činjenica, već razumijevanje prirodnih procesa i njihove međusobne ovisnost te izgradnja pozitivnog odnosa prema okolišu u praksi.⁴⁵ Dakle, cilj ekološkog odgoja u dječjim vrtićima i predškolskim ustanovama odnosi se na praktično djelovanje u svrhu stvaranja stila življenja. U skladu s tim, potrebno je djelovati u svim životnim situacijama kada je u pitanju kontakt roditelja s djecom, ali i kada su u pitanju posebno

⁴¹UN (2010): *Education for Sustainable Development Lens: A Policy and Practice Review Tool*, dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000190898>

⁴²Denona Bogović, N., Čegar, S. (2012): „Obrazovanje za održivi razvoj.“ U: Karaman Aksentijević, N. (ur.). *Ljudski potencijali i ekonomski razvoj*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci.str.232..-242., dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/542639.Obrazovanje_za_odrivi_razvoj.pdf, str.238.

⁴³Ibid., str.241.

⁴⁴Tatković, N., Diković, M., Štifanić, M. (2015.) *Odgoj i obrazovanje za razvoj danas i sutra Ekološke i društvene paradigme*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

⁴⁵Petrović-Sočo, B. (2000): „Neke suvremene stručno-metodičke osnove ekološkog odgoja u predškolskoj ustanovi.“ U: Uzelac, V. (ur.) *Ekologija-korak bliže djetetu*. Rijeka: Adamić, str.43.

strukturirane aktivnosti u dječjim vrtićima i drugim predškolskim ustanovama. Dakle, cilj odgoja i obrazovanja za okoliš je aktivno uključiti dijete u njegov budući razvoj temeljem razumijevanja interakcija i ovisnosti među ljudima, te ovisnosti čovjeka i okoliša u kojem čovjek živi i stvaranje kritičkog vrednovanja posljedica tog razvoja. Dakle, ciljevi odgoja i obrazovanja za okoliš su višestruki i isprepleteni, a u njih su uključeni emocionalni i kognitivni ciljevi, vrednovanja, znanja i stavovi.⁴⁶

Dakle, prilikom koncipiranja ciljeva odgoja i obrazovanja za održivi razvoj i okoliš u predškolskim ustanovama potrebno je poći od činjenice da je riječ o području razvijanja osjetljivosti za okoliš, o pouzdanju u sebe samoga, o inicijativi i samostalnosti, o usvajanju znanja o okolišu i učenju komunikacijskih vještina. S obzirom na to, potrebno je poznavati razvojne potrebe kao temeljni preduvjet organiziranja odgovarajućih aktivnosti koje su prikladne razvojnom stupnju djeteta.⁴⁷ U obzir je, pritom, potrebno uzeti: psihomotoričke, kognitivne i socijalno-emocionalne ciljeve.⁴⁸

Do realizacije navedenih ciljeva potrebno je ići postepeno, holističkim pristupom i primjenom metoda koje naglašavaju aktivnost djeteta.

⁴⁶Lepičnik Vodopivec, J. (2007): *Prvi koraci u odgoju i obrazovanju za okoliš*. Kraljevo: Alisa press

⁴⁷Ibid., str.80.

⁴⁸Jelčić, M. (2016): *Odgoj i obrazovanje za održivi razvoj u predškolskoj ustanovi* [završni rad]. Pula: Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, str.4.

3. RAZVOJ RANE OSJETLJIVOSTI KOD VRTIČKE I PREDŠKOLSKE DJECE ZA ODRŽIVI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Pri osmišljavanju odgojno-obrazovnih situacija vezane uz održivi razvoj kod djece vrtičke ili predškolske dobi potrebno je imati na umu cjelokupnu integralnu održivost koja podrazumijeva biološko-ekološki aspekt te druge komponente održivog razvoja kao što su: socijalno-kulturni, pravni, zdravstveni, estetski, etički, gospodarstveni aspekt održivosti i drugo. Navedeno nije lak zadatak kada je u pitanju rani razvoj osjetljivosti djece za održiv razvoj.⁴⁹

Potrebno je imati na umu značenje emocionalno-socijalnih odnosa i vezu odgojitelja i djeteta, odnosno identifikaciju djeteta s odraslima. Stoga je od neminovne važnosti uloga odgojitelja koji svojim primjerom i poticanjem može utjecati na razvoj rane osjetljivosti kod djeteta. Potrebno je pritom „poticati skupine priča i pjesama (posebice o sreći, ljubavi, radosti, miru, jednakosti, prirodi, cvijeću, životinjama, prijateljima, naselju, domovini, svijetu, ali i šaljive priče i pjesme iz dječjeg života).“⁵⁰ Uvažavanjem navedenih pretpostavki moguće je lakše prijeći kritični prag u razvoju opće osjetljivosti kod djece za održiv razvoj, odnosno u poticanju specifičnih inicijativa koje vode tom cilju.⁵¹

3.1. AKTIVNOSTI I IGRA KAO PRETPOSTAVKE RAZVOJA OSJETLJIVOSTI DJECE ZA ODRŽIVI RAZVOJ

Preduvjet razvoja rane osjetljivosti kod djece je igra. „Igra u predškolskoj i ranoj školskoj dobi za dijete predstavlja njegov način istraživanja, propitivanja i upoznavanja okoline.“⁵² Sudjelovanjem u igrama djeca stvaraju temelje za početno razumijevanje pojedinih problema održivog razvoja, odnosno stvaraju osnove za razumijevanje okoliša i doprinosi buđenju interesa za ekološke aktivnosti djece.⁵³ „Naravno, igra nije jamstvo da će dijete postati osjetljivo na probleme održiva razvoja.

⁴⁹Previšić, V. (2008): „Globalne dimenzije održiva razvoja u Nacionalnom školskom kurikulumu“, u: Uzelac, V. (ur), *Cjeloživotno učenje za održivi razvoj*. Rijeka: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci, str.55.-67.; Uzelac, V., Lepičnik-Vodopivec, Anđić, D. (2014): *Djeca-odgoj i obrazovanje-održivi razvoj, U potrazi za novim perspektivama razvoja odgoja i obrazovanja djece za održivi razvoj*. Zagreb: Golden marketing

⁵⁰Uzelac, V. (2013): „Poticaj za razvoj osjetljivosti prema održivom razvoju.“ *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, Vol.19., No.74., str.6.-9., str.7.

⁵¹Ibid., str.7.

⁵²Jelčić, M. (2016): *Odgoj i obrazovanje za održivi razvoj u predškolskoj ustanovi* [završni rad]. Pula: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, str.30.

⁵³Uzelac, V., Starčević, I. (1999): *Djeca i okoliš*. Rijeka: Adamić

Razvojem dječjih sposobnosti igra gubi svoje isključivo značenje te postaje svojevrsna organizacijska konstrukcija⁵⁴ koja uključuje razne druge djelatnosti. Potrebno je učvrstiti ulogu perceptivnih, praktično-konstruktivskih, misaonih i izražajnih aktivnosti. Na taj način stvaraju se širi preduvjeti za postupno razumijevanje pojedinih događaja u okolišu i shvaćanja njegovih posljedica za održiv razvoj.⁵⁵

Da bi se razvila osjetljivost za održiv razvoj kod djece, potrebno je, osim toga, uključiti kakvoću pojedinih pristupa koji promoviraju održivost s ranih stajališta. Navedeno se odnosi na sustav integriranog, projektnog i problemsko-istraživačkog pristupa koji potiče i podupire proces svestranog razvoja osjetljivosti djece za održiv razvoj.

Za dječje otkrivanje novih, prirodnih materijala koje mogu primijeniti u razne svrhe od velike su važnosti likovne aktivnosti. Primjerice, na razvoj ekološke osjetljivosti kod djece utječe odlazak u prirodu te prikupljanje materijala za likovne aktivnosti. Isto tako, djeca u likovnim aktivnostima otkrivaju razne ekološke probleme kroz likovne motive. Izrada recikliranog papira je dobar primjer dobivanja uvida u korist same reciklaže, ali ujedno djeca stvaraju nove, vlastite materijale za likovni izražaj. Na ekološku svijest utječe se i izradom dječjih slikovnica, čestitki s ekološkim porukama, vrtićkih novina i dr. Na taj način djeci se omogućuje izražavanje njihovih stavova, mišljenja, stvara se mogućnost analize likovne problematike, mogućnost prijedloga raznih rješenja problemskih situacija i sl.⁵⁶

Osim toga, odgajatelji trebaju uključiti i poticati teme održivosti vezane uz pojedine međunarodne dane, koje su u uskoj vezi sa kulturnim, ekonomskim, „društvenim, ekološkim, političkim, pravnim, zdravstvenim i drugim aspektima održivosti. Obilježavanje važnih međunarodnih datuma donosi optimizam procesu razvoja rane osjetljivosti kod djece za održiv razvoj.“⁵⁷ Važni međunarodni datumi koje bi trebalo obilježiti određenim aktivnostima kod djece su:

- Dani karnevala (veljača),

⁵⁴Uzelac, V. (2013): „Poticaj za razvoj osjetljivosti prema održivom razvoju.“ *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, Vol.19., No.74., str.6.-9., str.6.

⁵⁵Ibid., str.6.-7.

⁵⁶Cindrić, A. (2000): „Ekološka promišljanja u likovnim aktivnostima djece predškolskog uzrasta.“ U: Uzelac, V. (ur.) *Ekologija-korak bliže djetetu*. Rijeka: Adamić

⁵⁷Uzelac, V. (2013): „Poticaj za razvoj osjetljivosti prema održivom razvoju.“ *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, Vol.19., No.74., str.6.-9., str.7.

- Svjetski dan voda (22.3.),
- Svjetski dan zdravlja (između 7.i 11.travnja),
- Dan planeta Zemlja (22.4.),
- Međunarodni dan obitelji (15.5.),
- Svjetski dan zaštite čovjekova okoliša (5.6.),
- Svjetski dan pismenosti (8.9.),
- Svjetski projekt Očistimo svijet (rujan),
- Međunarodni dan kulturne baštine (23.9.),
- Svjetski dan hrane (16.10.),
- Svjetski dan štednje (31.10.),
- Dan ljudskih prava (10.12.),
- Međunarodni dan biološke raznolikosti (29.12.).⁵⁸

Dakle, od izrazito važnog značaja „je da odgajatelji osmisle proces razvoja osjetljivosti djece za održiv razvoj koji će potaknuti radoznalost djece, razviti njihove spoznajne, izražajne, opažajne i radne sposobnosti te ih uputiti na istraživačke i slične aktivnosti.“⁵⁹ Na taj način pomoći će se djetetu da stekne iskustva i znanja, razvija navike, stavove, vještine i ponašanja u vezi sa održivim razvojem.

3.2.PREDŠKOLSKI KURIKULUM U FUNKCIJI ODGOJA I OBRAZOVANJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ

Predškolski kurikulum moguće je definirati u širem te užem smislu. U širem kontekstu podrazumijeva službeni obrazovno-odgojni koncept, zajednički na razini države, propisan aktima koji sadrže temeljne ideje i načela vezana uz odgoj i obrazovanje, život i učenje djece u predškolskoj ustanovi.⁶⁰ Pritom se pod aktima koji čine kurikulum ubrajaju dva temeljna dokumenta iz 1991. godine, a koji promiču slobodu, otvorenost i raznolikosti, podrazumijevaju:

- „Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece i
- Konceptija razvoja predškolskog odgoja.“⁶¹

⁵⁸Ibid., str.7.-9.

⁵⁹Ibid., str.7.

⁶⁰Slunjski, E. (2006): *Stvaranje predškolskog kurikulumu u vrtiću-organizaciji koja uči*. Zagreb: Mali profesor, str.51.

⁶¹Ibid.

Uži smisao kurikulum definira odgojno-obrazovnom koncepcijom koja se zajednički razvija, odnosno sukonstruira u određenoj odgojno-obrazovnoj ustanovi, a koja pritom korespondira s kvalitetom uvjeta, odnosno socijalnog i fizičkog okruženja, za život, učenje i odgoj djece u istoj.⁶²

Predškolski kurikulum u sebi uključuje:

- „Određivanje aktivnosti za djecu u skupini, za manje skupine te pojedinačno određivanje aktivnosti,
- Vremenski i prostorni raspored aktivnosti,
- Utvrđivanje mogućnosti koje imaju odrasli ili djeca pri iniciranju izvjesne aktivnosti,
- Kvantitetu i raznolikost ponuđenih poticaja,
- Razna sredstva, materijale, pomoćna sredstva, bitne sadržajne aktivnosti,
- (Ne)formalnost tijekom izvođenja zadataka,
- Didaktičke i spontane igre te
- Strukturirane zadatke.“⁶³

Bitno je razlikovati kurikulum koji se shvaća kao koncepcija propisana na razini države, od one koncepcije pojedinih ustanova. Naime, propisana koncepcija se u svakoj odgojno-obrazovnoj ustanovi mijenja i oblikuje ovisno o tradiciji i kulturu okruženja ustanove.⁶⁴

Prema Zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju⁶⁵ odgoj i obrazovanje djece rane i predškolske dobi se ostvaruje temeljem nacionalnog kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje i kurikulumu dječjeg vrtića. Nacionalnim kurikulumom „utvrđuju se vrijednosti, načela, općeobrazovni ciljevi i sadržaji svih aktivnosti i programa, pristupi i načini rada s djecom rane i predškolske dobi, odgojno-obrazovni ciljevi po područjima razvoja djece i njihovim kompetencijama te vrednovanje.“⁶⁶ Donosi ga ministar nadležan za obrazovanje. Što se tiče kurikulumu dječjeg vrtića, njega donosi vijeće dječjeg

⁶²Ibid., str.52.

⁶³Lepičnik Vodopivec, J. (2007): *Prvi koraci u odgoju i obrazovanju za okoliš*. Kraljevo: Alisa press

⁶⁴Slunjski, E. (2006): *Stvaranje predškolskog kurikulumu u vrtiću-organizaciji koja uči*. Zagreb: Mali profesor

⁶⁵Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju (NN 10/97, 107007, 94/13, 98/19), čl.15.

⁶⁶Ibid., čl.15.

vrtića zaključno do 30.09. tekuće pedagoške godine, a njime se utvrđuje: program, namjena programa, nositelji programa, način ostvarivanja programa, vremenik aktivnosti programa te način vrednovanja. Ministar nadležan za obrazovanje pravilnikom propisuje sadržaj i trajanje programa.

Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje promiče planiranje i djelovanje odgoja i obrazovanja koji se temelji na vrijednostima koje bi trebale unaprjeđivati intelektualni, moralni, društveni, duhovni i motorički razvoj djece, iz perspektive povijesti, kulture, suvremenih događaja i projekcija budućnosti. Šest su vrijednosti koje bi trebalo pritom izgraditi kod djece: znanje, humanizam i toleranciju, odgovornost, autonomiju, kreativnost i identitet. Nacionalni kurikulum uključuje: emocionalnu, osobnu, obrazovnu i socijalnu dobrobit djeteta. Drugim riječima, najvažniji cilj Nacionalnog kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje odnosi se na razvoj, odgoj i učenje djece i razvoj njihovih kompetencija. Osim toga, Nacionalnim kurikulumom se osnažuje i potiče razvoj osam kompetencija za cjeloživotnog učenje, koje je obrazovna politika RH prihvatila iz EU: komunikacija na materinskom jeziku te na stranim jezicima, digitalna kompetencija, matematička kompetencija i osnovne kompetencije u prirodoslovlju, učiti kako učiti, socijalna i građanska kompetencija, inicijativnost i poduzetnost, kulturna svijest i izražavanje.⁶⁷ Temeljne vrijednosti Nacionalnog kurikuluma „proizlaze iz opredijeljenosti hrvatske obrazovne politike za cjeloviti osobni razvoj djeteta, za čuvanje i razvijanje nacionalne, materijalne, duhovne i prirodne baštine RH, za europski suživot te za stvaranje društva znanja i vrijednosti koje će omogućiti napredak i održivi razvoj.“⁶⁸ Nacionalni kurikulum predstavlja službeni dokument u RH, a sadrži temeljne vrijednosti odgoja i obrazovanja djece u vrtiću. Polazišta dokumenta su načela slobode, raznolikosti i otvorenosti, koja se moraju odražavati na cjelokupnu organizaciju i provođenje odgojno-obrazovnog rada u svim vrtićima u RH.⁶⁹

Kurikulum vrtića je odgojno-obrazovna kompetencija koja se zajednički razvija, odnosno sukonstruira u određenom vrtiću i korespondira s kvalitetom uvjeta za življenje, učenje i odgoj djece u njemu. Kurikulum vrtića znači ukupnost odgojno-obrazovnih interakcija u sklopu fizičkog i socijalnog okruženja vrtića, a uključuje djecu i odrasle. Kurikulum vrtića predstavlja implementaciju, odnosno način provedbe Nacionalnog kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje u pojedinom vrtiću uzimajući u obzir njegove posebnosti. Kvalitetan kurikulum vrtića mora imati integriranu i razvoju prirodu, kao i humanističku te sukonstruktivističku orijentaciju. „Ostvarivanje kvalitetnog kurikuluma

⁶⁷Odluka o donošenju Nacionalnog kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (NN 5/2015-95)

⁶⁸RH, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2014): *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*, dostupno na: <https://www.azoo.hr/images/strucni2015/Nacionalni-kurikulum-za-rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje.pdf>, str.18.

⁶⁹Odluka o donošenju Nacionalnog kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (NN 5/2015-95)

vrtića podrazumijeva stvaranje odgovarajućih organizacijskih uvjeta koji se temelje na suvremenom shvaćanju djeteta, tj. shvaćanju djeteta kao cjelovitog bića, kao istraživača i aktivnog stvaratelja znanja, kao socijalnog subjekta sa specifičnim potrebama, pravima i kulturom, kao aktivnoga građanina zajednice te kao kreativnog bića sa specifičnim stvaralačkim i izražajnim potencijalima.“⁷⁰

Nacionalnim kurikulumom za rani i predškolski odgoj i obrazovanje napominje se da je shvaćanje učenja djeteta zapravo rezultat njegovog aktivnog i angažiranog sudjelovanja u raznim aktivnostima. Putem igre djeca uče te uz istraživačke i razne druge aktivnosti koje su za njih svrhovite, odnosno neposrednim iskustvom s raznim resursima učenja. Pritom stupaju u interakcije s drugom djecom i odraslima koji ih moraju podržavati. Navedeno utječe na osnaživanje samoorganizacijskog, istraživačkog i otkrivačkog potencijala aktivnosti djece te se osiguravaju oblici odgojiteljeve potpore koji uključuju angažman misaonih kapaciteta djece i koji ih trebaju poticati na refleksiju o vlastitim iskustvima.⁷¹

Važno je promišljati o tome koje sadržaje i koliku zastupljenost istih treba uvrstiti u kurikulum, odnosno programe odgoja i obrazovanja za održivi razvoj. Bitno je napomenuti da dijete može „baratati“ navikama i vještinama za održivi razvoj samo ako se one poklapaju s njegovim aspektom zdrava življenja. Dijete će slijediti one dimenzije održivosti koje i same smatra privlačnima.⁷² Temeljne vrijednosti koje bi obrazovanje za održivi razvoj trebalo promicati i integrirati u kurikulum su:

- „Poštivanje prava i dostojanstva čovjeka,
- Uvažavanje kulturne, prirodne i društvene raznolikosti među ljudima,
- Poštivanje prava i potreba budućih generacija,
- Očuvanje životne okoline i života na Zemlji,
- Razvijanje odgovornosti za mir i nenasilje – prema socijalnoj i prema prirodnoj okolini.“⁷³

⁷⁰Ibid.

⁷¹RH, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2014): *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*, dostupno na: <https://www.azoo.hr/images/strucni2015/Nacionalni-kurikulum-za-rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje.pdf>, str.34.

⁷²Uzelac, V. (2008): „Teorijsko-praktični okvir cjeloživotnog učenja za održivi razvoj.“ u: Uzelac, V. (ur), *Cjeloživotno učenje za održivi razvoj*. Rijeka: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci

⁷³Ibid.

Sve navedene sadržaje i načine didaktičkog rada u području čovjekova zdravog razvoja potrebno je provoditi putem partnerstva i povezivanjem ljudi širom svijeta. stoga je važno i pratiti i vrednovati znanja djece s gledišta održivog razvoja te pomoći uočavanju dostignuća.⁷⁴

Odgoy i obrazovanje za okoliš u predškolskim ustanovama shvaća se kao doživljavanje, istraživanje, spoznavanje i vrednovanje okoliša u kojem djeca žive. Kada je u pitanju sadržaj, riječ je o sastavnim dijelovima okoliša, njihovom povezivanju, interakciji i ovisnosti o vremenu i prostoru. Djetetu su potrebni zaokruženi sadržaji da bi razumjelo interakcije i ovisnost sastavnih dijelova okoliša. Prilikom određivanja metoda, oblika i pristupa odgoja i obrazovanja za okoliš u predškolskim ustanovama, važno je u obzir uzeti suvremene kognitivne i humanističke spoznaje o konstrukciji znanja. Učenje djeteta mora biti rezultat njegovih postojećih shvaćanja pojmova o okolišu uzimajući u obzir činjenicu o njihovoj pogrešnosti i nepotpunosti. Stoga se ističu nekoliko shvaćanja učenja:

- „Transmisijsko – shvaćanje učitelja kao „dostavljača znanja“,
- Transakcijsko – temeljni cilj odgajatelja/učitelja je učiti djecu samostalnom rješavanju problema,
- Transformacijsko – učenje kao proces poticanja razvijanja svih potencijala djeteta, a koji vode ka harmoniji između djeteta i okoliša.“⁷⁵

Kako bi izvođenje kurikuluma u praksi bilo uspješno, neophodna su didaktička i druga sredstva. Riječ je o sredstvima pomoću kojih će dijete doživjeti, istražiti i spoznati okoliš, tj. pomoću kojih će se moći ujedno i igrati i učiti. Osim toga, važna je prostorna i vremenska organizacija (kada, gdje i kako će dijete doživljavati, istraživati i spoznavati okoliš).⁷⁶

Poželjna karakteristika kurikuluma je interdisciplinarnost, intergradivnost i komplementarnost nastavnih sadržaja i predmeta. U opće ciljeve kurikuluma odgoja i obrazovanja za održivi razvoj stoga je potrebno uvrstiti znanja i razmišljanja koja se temelje na očekivanim oblicima ponašanja i djelovanja s ciljem održivosti, obazrivosti, solidarnosti i uravnoteženosti sustava (re)produkcije

⁷⁴Previšić, V. (2008): „Globalne dimenzije održiva razvoja u Nacionalnom školskom kurikulumu“, u: Uzelac, V. (ur), *Cjeloživotno učenje za održivi razvoj*. Rijeka: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci, str.55.-67

⁷⁵Lepičnik Vodopivec, J. (2007): *Prvi koraci u odgoju i obrazovanju za okoliš*.Kraljevo: Alisa press, str.73.

⁷⁶Ibid.

društvenog života osobe, te jednakosti, poštovanja i solidarnosti kada je u pitanju funkcioniranje društvenih institucija i grupa.⁷⁷

„Odgoj i obrazovanje u predškolskoj dobi je od izrazite važnosti za život svakog djeteta jer se putem organiziranih i slobodnih dječjih aktivnosti, pomoću odgovarajući poticajnih sredstava, dijete upoznaje, istražuje, zaključuje i aktivno je u procesu učenja i upoznavanje svijeta oko sebe, pa tako s problemima koji se tiču održivog razvoja.“⁷⁸

3.3.ODGOJITELJ I NJEGOVA ULOGA U PROMICANJU SADRŽAJA ODGOJA I OBRAZOVANJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ

U razmatranju karakteristika dobrog odgojitelja potrebno je u obzir uzeti analizu aspekata njihovih praktičnih vještina, što uključuje i emocionalnu i profesionalnu kompetenciju. Odgojitelj mora imati stručna znanja koja zna primijeniti u praksi. Osnovu znanja odgojitelja moraju „činiti teorije djetetova razvoja i učenja (poznavanje psihologije) i predškolskog kurikulumu, organizacija okruženja, sposobnosti pravilne procjene djetetovih potrebe te umijeće dobre komunikacije.“⁷⁹ U tablici u nastavku prikazane su neke poželjne karakteristike odgojitelja.

⁷⁷Tatković, N., Diković, M., Štifanić, M. (2015): *Odgoj i obrazovanje za razvoj danas i sutra Ekološke i društvene paradigme*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, str.72.

⁷⁸Jelčić, M. (2016): *Odgoj i obrazovanje za održivi razvoj u predškolskoj ustanovi* [završni rad]. Pula: Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, str.11.

⁷⁹Šagud, M. (2006.): *Odgajatelj kao reflektivni praktičar*. Petrinja: Visoka učiteljska škola u Petrinji

Tablica 1. Poželjne karakteristike dobrih odgojitelja

Najvažnije karakteristike	Srednje važne karakteristike	Najmanje važne karakteristike
Sigurnost djece	Pravovremeno informiranje roditelja o djeci	Iskrenost u odnosima s kolegicama
Pravednost	Samokontrola	Kreativnost
Etičnost	Emocionalna uravnoteženost	Prihvatanje sugestija
Intrinzični interes i ljubav za posao i djecu	Strpljivost	Kontinuirano cjeloživotno obrazovanje
Partnerski odnos s djecom	Dosljednost	Komunikacijske vještine
Uvažavanje različitosti	Tolerancija	Samopouzdanje
Odgovornost	Profesionalnost u radu	Fleksibilnost
Prepoznavanje dječjih potreba	Spremnost za dogovore s kolegicama	Samokritičnost
Pristupačan odnos s roditeljima	Suradnja s kolegicama	Dobra priprema za rad
Empatija	Razmjena informacija sa stručnim suradnicima	Uključivanje roditelja u rad vrtića
	Otvorenost za nove oblike rada	Humor
	Spremnost na kompromis	Ambicioznost

Izvor: Sindik, J. (2014): „Karakteristike dobrih odgajatelja.“ *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, Vol.20., No.75., str.20.-21.

Osnovne osobine koje su poželjne za odgojitelja predškolske djece su u ovisnosti o potrebama te djece, a to su potrebe za ljubavlju, zabavom i slobodom. Stoga bi odgojitelj morao imati opću altruističku vrijednosnu orijentaciju, ali i intrinzični interes i ljubav za bavljenje malom djecom, te mora imati sposobnost lako se prilagođavati individualnim potrebama pojedinog djeteta u njegovom razvojnom procesu. Vezano uz to, odgojitelj mora znati točno i brzo identificirati onu djecu koja imaju specifične potrebe, a za to su mu potrebna specifična stručna znanja iz dječje i razvojne psihologije te metodike obučavanja. Osim toga, odgojitelj mora biti stabilna etička i zrela emocionalna ličnost s

obzirom da se djeca te dobi jako emotivno vežu i poistovjećuju sa odgojiteljem te oponašaju njegovo ponašanje. Osim navedenog, potreban je i dobar tjelesno-zdravstveni status, ugodan vanjski izgled, govorne sposobnosti i kreativnost. U još neke poželjne osobine mogu se ubrojiti i smisao za glazbu, likovno izražavanje i scensku djelatnost.⁸⁰

U Republici Hrvatskoj je manjak istraživanja i literature koja se bavi odgojiteljevim razumijevanjem odgoja i obrazovanja za održivi razvoj. Iako se može primijetiti porast istraživačkog interesa za održivi razvoj, vrlo je mali broj istraživanja kojima je središte interesa dokumentiranje procesa uključenja i obrade pojmova održivosti u vrtićima. 2008. godine odgojitelji se u većoj mjeri nisu susretali s temom održivog razvoja u ranom odgoju i obrazovanju. Ipak, ostavili su mogućnost upoznavanja ideje održivosti putem konstruktivnih programa koji bi bili prikladni i zanimljivi djeci.⁸¹ Istraživanje provedeno od 1996. do 2013. godine pokazuje da se percepcija odgojitelja o održivom razvoju ograničava na činjenice vezane uz okoliš i boravak u prirodi. Primjetan je manjak znanja o socijalno-kulturnoj i ekonomskoj dimenziji odgojitelja, što se pripisuje ograničenom poznavanju koncepta održivog razvoja. S druge pak strane, određeni broj odgojitelja djecu rane dobi ne smatra dovoljno kompetentnim da zauzmu mjesto u raspravi o okolišnim pitanjima i problemima. Mali broj ispitanih odgojitelja smatrao je odgoj i obrazovanje za održivi razvoj kod djece vrtićke i predškolski dobi načinom poticanja kritičkog mišljenja u korist održive budućnosti.⁸² No, unatoč limitiranom znanju o održivom razvoju, odgojitelji smatraju prisustvo programa održivog razvoja nužnim u obrazovanju budućih odgojitelja da bi odgoj i obrazovanje za održivi razvoj mogao biti ostvariv u ranom odgoju i obrazovanju.⁸³

Uloga odgojitelja ili učitelja u razvoju djeteta i otkrivanju prostora i okoliša kod dojenčadi i malog djeteta mora se odnositi na fokus prema senzornim aktivnostima te na uključivanje djece u prirodi. Kod predškolskog djeteta odgojitelj ima zadatak „doprinijeti razvoju rječnika, senzorne aktivnosti,

⁸⁰Mrav.ffzg.hr: *Odgojitelji predškolske djece*, dostupno na: <http://mrav.ffzg.hr/zanimanja/book/part2/node0802.htm>

⁸¹Pramling Samuelsson, I., Kaga, Y. (2013): „O konceptu održivog razvoja.“ *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, Vol.19. No.74., str.2-5.

⁸²Kahriman Öztürka, D., Olgan, R. (2016): „Analysis of pre-school teachers' views on the importance of education for sustainable development by means of location and household type in childhood.“ *International journal of environmental & science education*, Vol.11.No.13., str.6303-6313.

⁸³Ibid., str.6303-6313.

omogućiti poučavanje, uključiti dijete u prirodu, razjasniti fenomene, biti model pozitivnog ponašanja u okolišu⁸⁴ te poticati kreativnost kroz pjesmu, ples i igru uloga.

Autorica Bahtić je 2018. godine provela istraživanje o percepciji odgojitelja i predškolske djece o održivom razvoju u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju. Iskazi odgojitelja o procjeni vlastite prakse održivog razvoja izraženi su upitnikom pod nazivom „Upitnik za odgojiteljsku samoprocjenu prakse za održivi razvoj.“ Poznavanje materije sadržaja održivog razvoja autorica je ispitala pomoću sljedećih ključnih riječi: „međuovisnost, raznolikost, zajednica, ekonomska održivost, društvena pravda, socijalno-kulturna održivost, stereotipi, ljudska prava, ekološka održivost i problemi te održivi razvoj.“⁸⁵ Prvi pojam koji se ispitivao bila je međuovisnost. Rezultati pokazuju da je ispitanicima međuovisnost poznat pojam, te ga definiraju kao ovisnost jedni o drugima, a među djecom i roditeljima znači da je to suradnja. Aktivnosti koje odgojiteljice provode u smislu poučavanja o međuovisnosti su: suradnja između djece i roditelja, pričanje priča, projekti, suradnja za zajednicom i sudjelovanje u zajedničkim događajima. Za izlaganje djece raznolikosti odgojiteljice smatraju da rezultira djetetovim senzibilitetom za novim i nepoznatim, a provodi se putem brojnih metoda. Primjerice, djeca mogu verbalno izraziti svoju različitost tako što se slobodno izražavaju i dijele mišljenja. Nadalje, suradnja s neposrednom zajednicom je uobičajena praksa u vrtićima intervjuiranih odgojiteljica. Ta je praksa prožeta brojnim aktivnostima koje njeguju odnos sa svim vrstama zajednice kojih su djeca dio, te ona to prihvaćaju jako dobro. To je primjerice suradnja s drugim školama, vrtićima, dobrotvornim organizacijama, mjesnim odborima, razne priredbe, druženja, posjete i izleti i sl. Kada je u pitanju ekonomska održivost, odgojiteljice se nisu puno bavile ovom temom, a samim time niti ju uključile u svoju praksu. ipak, odgojiteljice smatraju da je jako važno uključiti djecu u donošenje prikladnih financijskih odluka u obitelji ili vrtiću. To doprinosi stvaranju svjesnosti o zarađivanju i potrošnji, financijskim mogućnostima roditeljima i stvaranju empatije prema siromašnima. Iskazi odgojiteljice pokazuju da se u vrtićima aktivno provode aktivnosti recikliranja. Provode se i aktivnosti koje uključuju socijalnu pravednost: razgovor o poteškoćama u razvoju, nezaposlenosti, različitim socijalnim statusima, nejednakim plaćama te što učiniti kada netko nije pravedan prema drugoj osobi. Kultura stereotipa vidljiva je u grupama. Nije snažno izražena, no prevladava u igri (muško-žensko), igračkama i odjeći. Ovu temu odgojiteljice uključuju u svoju praksu među predškolskom djecom kada smatraju da se za to pokaže potreba. Odgojiteljice napominju i da se dotiču teme ljudskim prava u svojim skupinama. Ipak, nijedna ne uspijeva navesti neke sadržaje teme ljudskih prava koje bi bile primjerene za djecu. Istraživanjem se također saznaje da su odgojiteljice

⁸⁴Andić, D. (2018): *Djeca, okoliš i održivi razvoj*. Rijeka: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci, dostupno na: https://www.ufri.uniri.hr/files/nastava/nastavni_materijali/190318_dunjaandjic_djecaokolisodrzivirazvoj.pdf, str.58.

⁸⁵Bahtić, K. (2018): *Percepcija odgojitelja i predškolske djece o održivom razvoju u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju* [diplomski rad]. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str.5.

osviještene o važnosti brige o okolišu te su navele brojne načine na koje djeca iz njihovih grupa njeguju brigu o okolišu: uzgajanje hrane, ušteda resursa, sakupljanje otpada, recikliranje, sakupljanje papira, PET plastike i čepova, izrada didaktike od recikliranog materijala, eko patrola, projekti i dr. definiranje pojma održivog razvoja za neke je odgojiteljice predstavljalo problem. Naime, koncept su vezale uz očuvanje prirode, međuovisnost i iskoristivost prirodnih resursa. Ipak, ispitanice uviđaju važnost održivog razvoja u odgoju i obrazovanju u vrtićima.⁸⁶

Kompetencijski okvir UNECE-a za odgoj i obrazovanje za održivi razvoj znači:

- „Učiti znati - razumijevanje izazova s kojima se društvo suočava (lokalno i globalno) te na potencijalnu ulogu edukatora i učenika,
- Učiti učiniti – razvijanje praktičnih vještina i kompetencija za djelovanje u odnosu na obrazovanje za održiv razvoj,
- Učiti živjeti zajedno – pridonosi razvijanju partnerstva i uvažavanju međusobne zavisnosti, pluralizma, međusobnog razumijevanja i mira.“⁸⁷

Kurikularni pristup kompetencija potrebnih za implementaciju odgoja i obrazovanja za održiv razvoj podrazumijeva:

- „Ekološko znanje,
- Sposobnosti: sustavnog i kritičkog mišljenja, kreativnog rješavanja problema, primjenu etike u novim situacijama, procjenu utjecaja ljudskih akcija i tehnologije, promišljanje o dugotrajnim posljedicama odluka,
- Duboko osjećanje, a ne isključivo razumijevanje brige za dobrobit Zemlje i pitanja okoliša,
- Empatiju i sposobnosti uviđanja različitih perspektiva,
- Obvezu spram jednakosti, poštovanja i pravde prema svim ljudima,
- Vještine izgradnje, upravljanja i održavanja zajednica,
- Sposobnost primjene ekološkog znanja prema praksi donošenja ekoloških odluka,

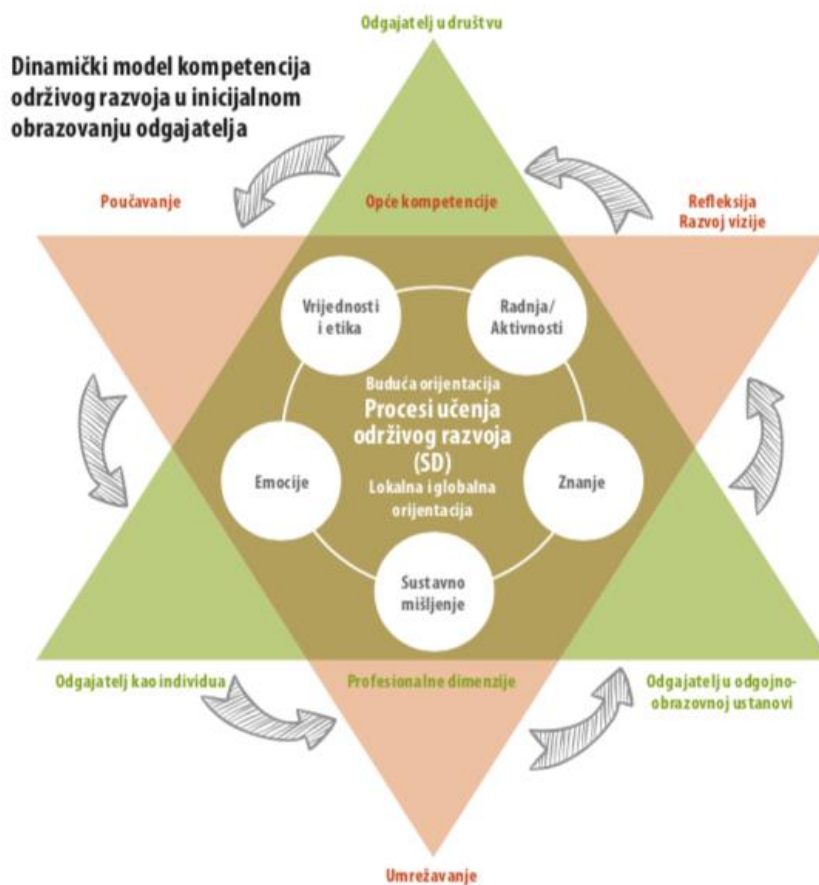
⁸⁶Ibid., str.63.-70.

⁸⁷Skopljak, E. (2015): „Kompetencije odgajatelja za odgoj i obrazovanje za održiv razvoj.“ *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, Vol.20., No.77/78, str.39.-40., str.39.

- Praktične vještine za kreiranje sredstava, objekata i procedura koje su potrebne zajednici,
- Sposobnost procjene i prilagodbe korištenja energije i ostalih resursa,
- Kapacitet pretvaranja uvjerenja u praktične i djelotvorne akcije.⁸⁸

Na slici 1. prikazan je dinamički model kompetencija održivog razvoja u inicijalnom obrazovanju odgojitelja.

Slika 1. Dinamički model kompetencija održivog razvoja u inicijalnom obrazovanju djeteta

Izvor: Skopljak, E. (2015): „Kompetencije odgojitelja za odgoj i obrazovanje za održiv razvoj.“ *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, Vol.20., No.77/78, str.40.

Prethodno prikazan dinamički model je razvijen u tri faze. Riječ je o dva trokuta koji se središnjim dijelom preklapaju i simboliziraju slike strukture (profesionalne i opće kompetencije), a bočne strjelice

⁸⁸Ibid., str.39.-40.

simboliziraju dinamična obilježja. Odgojitelj se ne smije smatrati „instruktorom“ već osobom s kompleksnim interakcijama s djecom, kolegama i širom društvenom zajednicom.⁸⁹

Kompetentan odgojitelj za područje odgoja i obrazovanja za održiv razvoj mora razumjeti način na koji funkcioniraju prirodni, društveni i gospodarski sustavi i u kakvom međudnosu mogu biti. Odgojitelj mora organizirati okruženje za učenje u kojem su integrirana razna područja. Pritom je potrebno uvrstiti pedagoške sadržaje iz stvarnog života, koristeći društveni, prirodni i izgrađeni okoliš svoje ustanove. „Odgojitelj koji sam razumije povezanost između održive budućnosti i načina na koji razmišljamo, živimo i radimo, sposoban je postavljati primjerene problemske situacije pred djecu.“⁹⁰

Iako postoje univerzalno poželjna obilježja odgojitelja, potrebno je u obzir uzeti i različite vrste tih obilježja u interakciji sa: osobinama ličnosti, socijalnim vještinama i sposobnosti primjene teorijskih znanja. Ne postoji univerzalni „recept“ za idealni profil odgojitelja, no postoje profesionalne osobine koje svim odgojiteljima omogućuju da u praktičnim situacijama „doskoči“ svojim slabostima.⁹¹

⁸⁹Ibid., str.40.

⁹⁰Ibid., str.40.

⁹¹Sindik, J. (2014): „Karakteristike dobrih odgajatelja.“ *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, Vol.20., No.75., str.20.-21.

4. RAZVOJ DJETETA

4.1. RAZVOJNE OSOBINE DJETETA

Kako bi se prilagodio sadržaj i program djetetu vrtićke i predškolske dobi, potrebno je uzeti u obzir njegove razvoje osobine, odnosno pojedine aspekte razvoja: razvoj motorike, spoznaje, govora, emocionalni i socijalni razvoj, razvoj igre, likovnih i glazbenih sposobnosti i dr. Ipak, pritom ne treba gledati „rascjepkano“ na pojedine aspekte razvoja djeteta već u konačnici sve uzeti u obzir kao cjelinu. Naime, za uspješno bavljenje razvojem i odgojem djeteta potrebno je sagledati njegove razvojne osobine i tijek razvoja, što vrijedi i za roditelje i stručnjake u dječjim jaslicama, vrtićima i predškolskim ustanovama.⁹² Navedeno će doprinijeti i boljem osmišljavanju programa i aktivnosti za odgoj za obrazovanje za održivi razvoj. U nastavku se navode neke temeljne razvojne osobine djeteta u dobi od 1 do 5 godina života.

U dobi između 1 i 2 godine života javlja se povećana motorička spretnost djeteta. Dijete radoznalo istražuje nove mogućnosti i naglo stječe nova iskustva. Zabavu mu čini bacanje predmeta. Dijete postaje aktivno, sve mora učiniti i toliko toga vidjeti. S oko 18 mjeseci mu raspoloženja postaju konstantno promjenjiva, burna i kratkotrajna. Govor, kao sredstvo komunikacije s okolinom bitno napreduje, kao i razumijevanje i izražavanje govorom. Raste interes za vršnjake. Javljaju se i prvi oblici prosocijalnog ponašanja. U igri oponaša radnje odraslih. S krajem druge godine završava senzomotorno razdoblje i počinje razvoj simboličke funkcije. U drugoj polovici druge godine života dijete postaje biti svjesno svojih fizioloških potreba i počinje ih učiti kontrolirati. Dvogodišnje dijete u pravilu je stabilno, može verbalno komunicirati, motorički je spretno, povremeno može izdržati frustraciju i strpjeti se, uvažiti tuđe želje te se odreći igračke. Ljudi mu znače puno više nego prije. Dijete je umiljato i voli se maziti. Slijedi nestabilno ponašanje koje vrhunac doseže kada dijete navrší oko dvije i pol godine. Tada je dijete često kruto i nefleksibilno, zahtjevno i dominantno, emocije su mu burne, neodlučno je te je često u konfliktu sa samim sobom i svojom okolinom. To se naziva krizom treće godine koja predstavlja doba otpora i prkosa. To je doba stjecanja prve autonomije. Nakon što napuni tri godine nastupa kratkotrajno smirenje. Dijete će sve više uživati u zajedništvu s drugima. Postaje sve sigurnije u sebe. U ovoj dobi vidljiv je početak istraživačkog ponašanja i aktivnog isprobavanja na svim područjima razvoja. Dijete se osamostalilo, a posebnu sigurnost u sebe pružio mu je razvoj govora kao sredstvo komunikacije i mišljenja. Dijete se počinje istraživački ponašati i aktivno isprobavati na svim područjima razvoja. U četvrtu godinu dijete ulazi uravnoteženo i sigurno u sebe i svoju okolinu. U tome mu pomaže razvijen govor i interes za jezike i komunikaciju.

⁹²Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004): *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi – priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing; Tehnička knjiga, dostupno na: <http://www.gmtk.hr/web/pedeef/042.pdf>, str.8.

Dijete voli puno više govoriti nego slušati. S tri i pol godine može se pojaviti nesigurnost, neravnoteža i nekoordinacija, a u motorici se mogu pojaviti padanje, spoticanje, strah od visine, loša koordinacija u crtanju i dr. Razlike ovise o individualnim karakteristikama djeteta. Kod mnoge djece su vidljiva ponašanja koja smanjuju napetost, primjerice sisanje palca ili žmirkanje očima. Svoju emocionalnu nesigurnost dijete izražava plačem, zahtjevima, ljubomorom, cendranjem. U jednom trenutku može biti sramežljivo, u drugom nametljivo. U ovoj dobi dijete počinje doživljavati uspjeh i neuspjeh, tako da su to počeci samovrednovanja. To je dob kada su kod djeteta najvidljivija ograničenja u shvaćanju pojava vanjskog svijeta. Njegovo mišljenje je predoperacionalno. Zanima ga funkcioniranje vlastitog tijela. Djetetu je u ovom razdoblju potrebno pokloniti puno pažnje, razumijevanja i strpljenja. S četiri godine ulazi i u fazu kada je previše sigurno u sebe te iskušava svoje sposobnosti, čak i preko dopuštenih granica. Četverogodišnje dijete prolazi burnu razvojnu fazu. Često prelazi dopuštene granice na mnogim područjima ponašanja. Na zahtjeve roditelja često reagira drsko i prkosno. Dijete često govori prostote i ima neprimjeren rječnik. I u svojim maštanjima dijete često prelazi granice. Pojavljuju se izmišljeni prijatelji, izmišlja nevjerojatne priče, a često istinski vjeruje u plodove svoje mašte. Potreba za samostalnošću i neovisnošću pojavljuje se sada kao potreba za preuzimanjem inicijative. S četiri i pol godine dijete se polako počinje „smješati“ u dopuštene granice. Dijete pokušava shvatiti što je pravo, a što izmišljeno, iako mu to još uvijek stvara probleme. Jača unutarnja motivacija. Uz manju pomoć odraslih, dijete dovršava započeto. Dijete je veliki ispitivač i diskutant te na verbalnom planu pokazuje da je već steklo mnogo iskustva i znanja. Zanima ga i druga strana slike, odnosno što je izvana, a što iznutra i dr. Jača želja za realnošću. Vidljiva je bolja kontrola i usavršavanje brojnih vještina. Dijete bolje podnosi frustracije, a igra je manje divlja. Bolje crta te pokazuje prvi interes za brojke i slova. Oko pete godine života se učvršćuje spolni identitet. S oko pet godina života dijete karakterizira sve izraženija ravnoteža, sigurnost i prijateljski stav prema okolini.⁹³

4.2. OSOBINE DJETETA POVEZANE S AKTIVNIM UČENJEM I ISTRAŽIVANJEM O OKOLIŠU

Djeca uče drukčije od odraslih. Kako bi dječje obrazovanje za održivi razvoj i okoliš bilo učinkovito, ono treba biti dizajnirano tako da odgovara dječjim razvojnim potrebama, sposobnostima, stilovima učenja i interesima. Njihovo učenje je najučinkovitije kroz interaktivnu igru i samostalno istraživanje. Naime, djeca su po prirodi znatiželjna, što zahtijeva izravno osjetilno iskustvo umjesto idejne

⁹³Unicef: *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi* (prilog 4.3.), dostupno na: <https://www.rastimozajedno.hr/file/54/>

generalizacije, tj. pokušavanjem prenošenja znanja na njih.⁹⁴ Da bi se poticalo djecu prema njihovim razvojnim sposobnostima i načinima učenja, njihova osjetilna iskustva rukama ne smiju biti ograničena i strukturirana već neograničena i otvorena. Djeca u ranom djetinjstvu imaju jedinstvene stilove učenja koje odgovaraju njihovim fazama razvoja, a svoje vrijednosti formiraju upravo u najranijim godinama.

Okoliš djeca doživljavaju različito nego odrasli. Djeca prirodu doživljavaju holistički, a ne kao pozadinu za događaje. Priroda za njih predstavlja stimulator za iskustveni dio njihove trenutne aktivnosti. Istraživači su, odnosno vole proučavati i razmatrati ono što im okoliš pruža. Prirodu ne ocjenjuju po ljepoti već po načinu njihove interakcije i osjetilnog iskustva s njom. Tijekom ranog djetinjstva djeca razvijaju stavove, vrijednosti i temeljnu orijentaciju prema svijetu, koju će imati do kraja svoga života.⁹⁵

Tri su temeljna stupnja dječjeg razvoja u smislu ekoloških vrijednosti i obrazovanja o održivom razvoju i okolišu:

- Rano djetinjstvo – razdoblje od 3.5 do 7 godina
- Djeca u osnovnoj školi – razdoblje od 7 do 11 godina,
- Adolescencija – razdoblje od 12 do 17 godina.⁹⁶

U nastavku se pojašnjava razdoblje ranog djetinjstva u smislu razvoja ekoloških vrijednosti, empatije za okoliš i obrazovanja o okolišu. Glavni cilj obrazovanja za okoliš tijekom ranog djetinjstva morao bi biti razvoj empatije između djeteta i prirodnog svijeta. najbolji načini za poticanje empatije su:

- Njegovanje odnosa sa životinjama (izloženost domaćih životinja, pravih ili izmišljenih)
- Istraživanje u prirodi,
- Igranje u prirodi.

⁹⁴White, R., Stoecklin. V.L. (2008): *Nurturing Children's Biophilia: Developmentally Appropriate Environmental Education For Young Children*. White Hutchinson Leisure&Learning Group, dostupno na: <https://www.whitehutchinson.com/children/articles/downloads/nurturing.pdf>

⁹⁵Vlajnić, A. (2015): *Razvoj osjetljivosti za okoliš kod djece predškolske dobi* [diplomski rad]. Slavonski Brod: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta J.J.Strossmayera u Osijeku, dislocirani studij u Slavonskom Brodu, str.23.

⁹⁶Ibid., str.23.

Djeca u razdoblju od tri i pol do sedam godina života imaju prirodnu znatiželju i afinitet prema životinjama, posebno prema mladunčadi. Potiču na brižan odnos i osjećaj odgovornosti prema živim bićima. Sa životinjama djeca komuniciraju instinktivno i prirodno, razgovaraju s njima i pokazuju svoje emocije. Istraživanja pokazuju da je oko 90% dječjih snova vezano uz životinje. Djeci bi, stoga, trebale biti dostupne žive životinje, ali i slikovnice o životinjama, pjesme i priče. Razvijanje emocionalne veze prema prirodnom svijetu je iznimno važan temelj za kasnije obrazovanje o okolišu.⁹⁷

Kod djece od dvije godine života uočeni su dokazi biofilije⁹⁸. Naime, djeca imaju urođenu sklonost i genetsku predispoziciju za istraživanje i povezivanje s prirodnim svijetom. Da bi se razvijala sklonost prema biofiliji, nužno je omogućiti razvojno primjereno učenje o prirodnom svijetu koje će se temeljiti na principima dječjeg razvoja i učenja. Redovna pozitivna interakcija s prirodom kod djeteta stvara osjećaj udobnosti te se razvija empatija. Brojna istraživanja pokazuju da ljubav i empatija prema prirodi, skupa s kasnijim pozitivnim odnosom i stavom prema prirodi, izrastaju iz redovitog kontakta djeteta s prirodom i dječje igre u prirodi.⁹⁹ Da bi se razvila biofilija, djeci mlađoj od 11 godina je posebno bitno istraživanje u divljem i prirodnom okolišu, a vrsta igre bi trebala biti igra prirode i djeteta (npr. lov krijesnica noću ili žaba u potoku).¹⁰⁰ Suprotno tome, ako se djeci ne pruži prilika da hrane svoju prirodnu povezanost s okolišem, može se razviti biofobija, odnosno averzija prema prirodi.¹⁰¹

5. PROJEKTNI PRISTUP UČENJU

Projekt se smatra temeljitim istraživanjem kojega poduzimaju djeca o određenom sadržaju. Projekt pritom podrazumijeva određeno vrijeme, pozornost i energiju djece i odgojitelja. Projekt u sebi sadrži tri faze:

- 1. djeca i odgojitelj biraju temu istraživanja i razgovaraju o njom,

⁹⁷White, R., Stoecklin, V.L. (2008): *Nurturing Children's Biophilia: Developmentally Appropriate Environmental Education For Young Children*. White Hutchinson Leisure&Learning Group, dostupno na: <https://www.whitehutchinson.com/children/articles/downloads/nurturing.pdf>

⁹⁸Biofilija = gravitacijska privlačnost koju priroda ima na ljudsku prihu; urođena težnja povezivanja sa životom i životnim procesima; ljubav prema prirodi.

⁹⁹White, R., Stoecklin, V.L. (2008): *Nurturing Children's Biophilia: Developmentally Appropriate Environmental Education For Young Children*. White Hutchinson Leisure&Learning Group, dostupno na: <https://www.whitehutchinson.com/children/articles/downloads/nurturing.pdf>

¹⁰⁰Ibid.

¹⁰¹Vlajnić, A. (2015): *Razvoj osjetljivosti za okoliš kod djece predškolske dobi* [diplomski rad]. Slavonski Brod: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta J.J.Strossmayera u Osijeku, dislocirani studij u Slavonskom Brodu, str.25.

- 2. djeca obavljaju samostalna istraživanja i potom izrađuju prezentacije svojih otkrića,
- 3. razmjena otkrića i spoznaja među djecom.¹⁰²

Osim faza projektnog rada postoje i tri komponente koje je potrebno uzeti u obzir pri pokretanju i provođenju projekta. To su: sadržaj, procesi i rezultati.

Projektni pristup omogućuje djeci da istražuju i da se angažiraju u njima smislenim situacijama, u kojima na kreativan način prave veze između prethodnog i novog iskustva. Djeca različitih uzrasta u projektu zajedno istražuju i uče jedna od drugih te svako dijete daje doprinos svojim autentičnim iskustvom. Uspješni su oni projekti koji od djece izvlače kreativnost i stvaralačko rješavanje problema te im omogućuju da se njihovo istraživanje razvija u različitim smjerovima.¹⁰³

Da bi mogli primijeniti projektni pristup, odgojitelji moraju dobro razumjeti unutrašnju dinamiku procesa projektnog rada. Odgojitelj shvaća unutarnje procese projektnog pristupa kada:

- Potiče djecu da samostalno postavljaju pitanja o sadržaju kojega istražuju,
- Djeca pokušavaju pretpostaviti moguće odgovore,
- Djeca razmišljaju o načinima provjere svojih hipoteza,
- Djeca raspravljaju s odgojiteljem o mogućim različitim načinima na koje mogu prezentirati dobivena saznanja i otkrića,
- Djeca odvajaju svoje vrijeme da bi došla do rješenja svojih problema pomoću metode pokušaja i pogrešaka.¹⁰⁴

Projektni rad je izrazito koristan jer omogućuje djeci da primjene usvojene vještine i znanja. Naime, tijekom projektnog rada djeca pažljivo promatraju i istražuju, te koriste jezične i brojeane simbole da bi drugoj djeci prenijela svoja saznanja o temi. Osim toga, ovaj pristup djeci omogućuje razvoj nekih sposobnosti i navika prema učenju, ali i prema njima samima i drugima. Ako se ispravno izvodi, projektni pristup može djeci osigurati prave uvjete za razvijanje raznih sposobnosti. Vrijedi i obrnuto,

¹⁰²Katz, L.G., Chard, S.D. (1992): „The Project Approach.“. U: Johnson, J.E., Roopnarine, J. (ur.). *Approaches to Early Childhood Education*, 2nd Editions. Champaign, IL: Merrill Publishing Co., dostupno na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED340518.pdf>

¹⁰³Krnjaja, Ž., Pavlović Breneselović, D. (2017): *Projektni pristup učenju*. Beograd: IPA, dostupno na: <http://www.predskolci.rs/HTML/Dokumenta/vesti/Projektni-pristup-ucenju%20%281%29.pdf>, str.8.

¹⁰⁴Clark, A.-M. (2008): „Kako projekt uvesti u praksu.“ *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, Vol.14.No.53., str.2.

ako se djeca u ranoj dobi pretjerano izlažu izravnom akademskom poučavanju (puko uvježbavanje vještina) i ako im se ne omoguće prilike za razvoj njihovih vlastitih istraživačkih sposobnosti, to može posljedično utjecati na štetu već razvijenih i urođenih sposobnosti.¹⁰⁵

¹⁰⁵Ibid., str.2.-8.

6. PRIMJERI DOBRE PRAKSE

6.1.DJEČJI VRTIĆA „SNJEGULJICA“ (RIJEKA)

Odličan primjer implementacije odgoja i obrazovanja za održivi razvoj u vrtiću je dječji vrtić „Snjeguljica“ iz Rijeke. Vizija vrtića je biti mjesto prihvaćanja različitosti, uvažavanja individualnih potreba djece i roditelja, poštivanja dječjih prava i skladnog življenja u poticajnom okruženje unutar društvene zajednice. Također, u Kurikulumu dječjeg vrtića naglašava se da je vizija učiniti zajednici vidljivim važnost ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja kao prvi podsustav za integraciju odgoja i obrazovanja za održivi razvoj. Vrtić se zalaže za promicanje multikulturalnosti, uvažavanje različitosti i ljudskih vrijednostima kojima se doprinosi održivom načinu življenja zajednice. U vrtiću se stvara poticajno okruženje u kojemu se odgojitelji, stručni suradnici i roditelji brinu o biljkama koje u njemu rastu.

Slika 2. Briga o biljkama u dječjem vrtiću „Snjeguljica“

Izvor: Dječji vrtić Snjeguljica (2019): *Kurikulum dječjeg vrtića „Snjeguljica“ Rijeka, za pedagošku godinu 2019./2020.* Rijeka., dostupno na: <https://www.dv-snjeguljica.hr/programi/Kurikulum%202019%202020.docx>

Temeljna struktura predškolskog kurikuluma vrtića Snjeguljica je:

- „Ja (slika o sebi),

- Ja i drugi (obitelj, društvena zajednica, druga djeca, vrtić, lokalna zajednica),
- Svijet oko mene (prirodno i društveno okruženje, održivi razvoj, kulturna baština).¹⁰⁶

Kurikulum dječjeg vrtića „Snjeguljica“ ima temelj u važećim dokumentima od kojih polazi i Nacionalni kurikulum za radni i predškolski odgoj i obrazovanje (2015), Godišnji plan i program, Statut dječjeg vrtića te raznim odgojno-obrazovnim programima, među kojima su i elementi iz odgoja i obrazovanja za održivi razvoj.

Za odgojitelje se omogućuje stručno usavršavanje u redovnoj satnici, kroz sve propisane oblike: individualno stručno usavršavanje, stručno usavršavanje unutar ustanove te izvan ustanove, u što se ubraja i usavršavanje od strane Agencije za odgoj i obrazovanje vezane uz ekologiju i održivi razvoj (primjerice Škola održivog razvoja u listopadu svake godine na Filozofskom fakultetu u Rijeci).

U vrtiću se njeguje suradnja, odnosno partnerstvo s roditeljima i širom zajednicom. Suradnja roditelja i vrtića obuhvaća uključivanje roditelja u odgojno-obrazovni proces u smislu planiranja, organizacije, provedbe i vrednovanja.¹⁰⁷

Cilj ekološkog programa unutar odgoja i obrazovanja za održivi razvoj u dječjem vrtiću „Snjeguljica“ je razumijevanje prirodnih procesa i njihove međuovisnosti. Navedeno bi trebalo rezultirati izgradnjom pozitivnog stava i odnosa prema okolišu u praksi. Zadaća programa je razvijati vrijednosti u skladu s Nacionalnim kurikulumom za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, pri čemu se naglasak stavlja na znanja, ali i vještine.¹⁰⁸

U vrtiću „Snjeguljica“ provode se razni projekti vezani uz ekološki odgoj i održivi razvoj. Primjer takvog projekta je „Snjeguljica kuha zeleno“ čiji je cilj poticati razvoj modaliteta i strategije

¹⁰⁶Dječji vrtić Snjeguljica (2019): *Kurikulum dječjeg vrtića „Snjeguljica“ Rijeka, za pedagošku godinu 2019./2020.* Rijeka., dostupno na: <https://www.dv-snjeguljica.hr/programi/Kurikulum%202019%202020.docx>

¹⁰⁷Ibid.

¹⁰⁸Dječji vrtić Snjeguljica (2015): *Kurikulum dječjeg vrtića „Snjeguljica“ Rijeka, za pedagošku godinu 2015./2016.* Rijeka., dostupno na: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjGvN3KqoLsAhXO-yoKHSgNDTQQFjAAegQIBRAB&url=http%3A%2F%2Fdv-snjeguljica.hr%2Finformacije%2FKURIKULUM%2520SNJEGULJICA.doc&usg=AOvVaw0nfVKQMSn69aU69Bz8rLRR>

znanstvenog promišljanja kod djece koja će se temeljiti na organizaciji prostorno-materijalnog okruženja, a koji će podržavati dječju znatiželju te poziva na podizanje svijesti o značenju odgovornog ponašanja u prirodnom okruženju. Navedeni projekt je nadogradnja na prethodno provedene projekte na razini ustanove. U fokusu je zdrava prehrana kao sinonim za odgovornost prema sebi, drugima i svijetu. Razvoj projekta potaknuo je problem neodgovornog iskorištavanja prirodnih resursa što ugrožava potrebe današnje generacije djece polaznika vrtića i budućih generacija.

Slika 3. Projekt „Snjeguljica kuha zeleno“

Izvor: Službena Internet stranica dječjeg vrtića „Snjeguljica“, dostupno na: <https://www.dv-snjeguljica.hr>

Provođenje projekta „Ekozemski dječji vrtić“ prerastao je u projekt „From trash to treasure“ koji je INA odabrala za financijsku pomoć. Projekt obuhvaća povezivanje s lokalnom zajednicom u ostvarivanju zajedničke misije: djelovati na razvoj ekološke svijesti, a koji se tiče problema odlaganja otpada te mogućnosti pretvaranja istog u bogatstvo. Vrtić se zalaže za aktivističko djelovanje u lokalnoj zajednici s ciljem sprječavanja širenja štetnog djelovanja odlagališta Marišićina koje ugrožava okolinu. Uspostavljen je redovan odlazak do eko otoka te apeliranje na susjede i polaznike u smislu naputaka o odgovornom ponašanju prema sebi, drugima i svijetu.¹⁰⁹

¹⁰⁹Službena Internet stranica dječjeg vrtića „Snjeguljica“, dostupno na: <https://www.dv-snjeguljica.hr>

Slika 4. Projekt „From trash to treasure“

Izvor: Službena Internet stranica dječjeg vrtića „Snjeguljica“, dostupno na: <https://www.dv-snjeguljica.hr>

Potrebno je spomenuti i projekt „Zelena i plava Hrvatska-spajanje različitosti“ u suradnji s vrtićem koji djeluje unutar OŠ Dr. Branimira Markovića iz Ravne gore. Projekt je predstavljen u emisiji „Dobro jutro Hrvatska“ i na Znanstveno-stručnom skupu „Održivi razvoj i odgojno-obrazovni sustav Hrvatske“ u Zadru u svibnju 2016. godine.¹¹⁰

Tu su i brojni drugi programi i aktivnosti vezani uz odgoj i obrazovanje za održivi razvoj te podizanje ekološke svijesti djece, roditelja, ali i cijele lokalne zajednice.

6.2.DJEČJI VRTIĆ „LEPTIR“ (SESVETE)

U dječjem vrtiću „Leptir“ provodi se, osim redovnog, i posebni program koji se tiče ekološkog odgoja djece predškolske dobi za održivi razvoj. Program se provodi kao integrirani trosatni program u mješovitoj odgojnoj skupini djece od četvrte do sedme godine života – „Zvončići“. Program provodi

¹¹⁰Ibid.

stručno kompetentni odgojitelj Željka Zec koji ima dodatno usavršavanje u Razvojnom centru za održivi razvoj DV „Srednjaci“. Za ovaj je program vrtić dobio verifikaciju Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa.

Cilj programa je ostvarenje prava djeteta predškolske dobi da žive i razvijaju se u okolišu „koji ga ne ugrožava i koji ono ne ugrožava, te dati doprinos izrastanju djeteta u osviještenu i odgovornu osobu koja će se zalagati za pravedno raspolaganje dobrima i koja će aktivno sudjelovati u rješavanju problema u okolišu.“¹¹¹

Cilj vrtića je integriranim pristupom koji je pretočen u Program podići kvalitetu rada na području odgoja i obrazovanja za okoliš i održivi razvoj. Pritom se u rad uključuju teme ljudskih prava, odgoj za humane vrednote i demokratsko društvo.

Roditelji su pokazali interes za program te ga dodatno sufinanciraju mjesečnim uplatama. Dobivena sredstva koriste se za nabavu potrebnog materijala za realizaciju programa, postavljanje ekoloških izložbi i ostale potrebe za rad.¹¹²

6.3. „DJEČJI VRTIĆ TATJANE MARINIĆ“ (ZAGREB)

Primjer dobre prakse je i „Dječji vrtić Tatjane Marinić“ koji osim redovnog programa ima i one posebne, između kojih i „Program odgoj za održivi razvoj“. Cilj je uvođenje ekološke dimenzije s programom odgoja za održivi razvoj. Program je primjeren psihofizičkim sposobnostima i interesima djeteta, s obzirom da je razvijanje ekološke osjetljivosti i komunikacije dugotrajan i složen proces. Vrtić njeguje suradnju s roditeljima što doprinosu razvoju ekološke osjetljivosti, pozitivnih stavova, vještina i navika kod djece s obzirom da je model ponašanja odraslih od izrazito važnog značaja na dijete. Značajke programa su: specijaliziranost, razvojnost, cjelovitost i kontinuiranost. Program se provodi s djecom od navršene treće godine života pa do polaska u školu, a odgojna se skupina formira kao mješovita sa upisom 20 djece.¹¹³ Temeljna načela Programa su:

¹¹¹Službena Internet stranica dječjeg vrtića „Leptir“, dostupno na: <http://www.vrtic-leptir.zagreb.hr/default.aspx?id=94>

¹¹²Ibid.

¹¹³Službena Internet stranica „Dječji vrtić Tatjana Marinić“, dostupno na: <http://www.vrtic-tatjanemarinic.zagreb.hr/default.aspx?id=98>

- „Odgoj za održivi razvoj podrazumijeva model za održivi razvoj primjeren psihofizičkim sposobnostima i interesima djece (u program se uključuju djeca u dobi 3-6 god.)
- Promicanje ideja i obrazovanja za održivi razvoj u vrtiću
- Podržavanje i razvijanje pozitivnih emocija i stavova, primjerenog ponašanja i djelovanja
- Interdisciplinarni pristup odgoju i obrazovanju za okoliš kroz sve vrtićke aktivnosti, osobnom razvoju djeteta, socijalnim odnosima unutra skupine i rješavanju problema u neposrednom okolišu
- Kreiranje i osmišljavanje poticajnog eko prostora u prostorijama unutar vrtića i oko njega prema interesima djece
- Stručno usavršavanje odgojitelja voditelja eko skupine
- Opremanje vrtića suvremenom literaturom s tematikom zaštite okoliša
- Suradnju i partnerstvo (roditelji, susjedstvo, lokalna i šira zajednica i mediji).“¹¹⁴

Vrtić svojim Programom ima za cilj kod djece razviti pozitivne odnose u komunikaciji i interakciji s drugom djecom, odraslima, prirodom i okruženjem. Djetetu se nastoji omogućiti aktivno i suradničko učenje uzimajući u obzir sve osjetilne modalitete. Programom za održivi razvoj djecu se nastoji potaknuti na aktivnosti kojima će senzibilizirati obitelj i širu zajednicu na probleme u okolišu, razviti njihovu kreativnost, omogućiti im spontano izražavanje stvaralačkih sposobnosti kroz sva razvojna područja i aspekte izražavanja, poticati ih da uočavaju, istražuju i rješavaju eko probleme kroz individualni pristup (uvažavajući potrebe, interese i razvojne sposobnosti). Konačno, Programom se nastoji informirati, educirati i aktivno uključiti roditelje u ostvarenje ovog posebnog specijaliziranog Programa.¹¹⁵

2019. godine vrtiću je svečano uručen status međunarodno priznatih Eko škola.

¹¹⁴Ibid.

¹¹⁵Ibid.

7. ZAKLJUČAK

Koncept održivog razvoja odnosi se na oblik politike razvoja kojim se nastoji zadovoljiti gospodarske, ekonomske, socijalne i ekološke potrebe društva u smislu dugoročne dobrobiti. Razvoj mora zadovoljiti današnje potrebe a da se pritom ne ugrozi blagostanje budućih naraštaja, tj. stvaranje uvjeta za dugotrajan gospodarski razvoj uz poštivanje okoliša. Radi se o dalekosežnom cilju EU, a objavljen je u aktu Strategija održivog razvoja. Posljednjih desetljeća okoliš se sve češće ističe kao jedan od ključnih razvojnih čimbenika koji može imati značajan utjecaj na cjelokupno gospodarstvo. U Strategiji održivog razvitka RH navedena su načela i mjerila kojima se određuju ciljevi i prioriteti u svezi s održivim razvojem, razvojem gospodarstva, socijalne politike i okoliša. Osim toga, definirani su temeljni izazovi, ali i trenutno stanje (socijalno, gospodarsko i okolišno) te institucije koje su u nadležnosti provedbe i načina praćenja provedbe mjera.

Do napretka, razvoja i stabilnosti Republike Hrvatske može doći samo ako se izgradi stabilno gospodarstvo, osigura energetska sigurnost i učinkovitost, podigne i ujednači regionalni razvoj, osigura potpuna spolna, etička, vjerska i dobna ravnopravnost, izgradi kvalitetno javno zdravstvo, učinkovit sustav socijalne skrbi, ostvari upravljanje te racionalno postupanje sa svim prirodnim resursima itd. Koncept održivog razvoja nije više samo potreba o kojoj se neslužbeno priča već je i dijelom strategija integriranih u cjelokupni plan razvoja zajednica.

Početakom 90-ih godina 20. stoljeća nastao je koncept Obrazovanje za održivi razvoj. Koncept promovira vrijednosti održivog razvoja u odgoju i obrazovanju kroz poboljšanje kvalitete obrazovanje, preusmjeravanje kurikuluma, podizanje razine svijesti o konceptu održivog razvoja te obuku radne snage. UN je nastavio s konceptom kroz projekt „Desetljeće obrazovanja za održivi razvitak 2005.-2013.“ čiji je cilj potaknuti procese za integriranje načela, vrijednosti i prakse održivog razvoja u odgoj i obrazovanje, kako bi se riješile socijalni, gospodarski, kulturni i ekološki problemi 21. stoljeća te da bi se potaknule određene promjene u ponašanju, odnosno svima omogućiti pristup obrazovanju i mogućnostima s učenjem vrijednosti, stilova života i ponašanja koji su neophodni za održivu budućnost i pozitivnu društvenu preobrazbu. Sa sličnim ciljevima nastavila je i UNECE koja je 2005. godine usvojila Strategiju za obrazovanje za održivi razvoj koja predstavlja fleksibilni okvir za provedbu obrazovanja za održivi razvoj, a zemlje su dužne prilagoditi ju temeljem svojih potreba i prioriteta. Projekt promiče multidisciplinarno i interdisciplinarno ispitivanje situacija iz stvarnog života u kojem će odgojitelji i nastavnici prestati biti isključivo prijenosnici, a djeca, odnosno učenici isključivo primatelji informacija. U skladu s tim, u RH je usvojen Nacrt Akcijskog plana za

obrazovanje za održivi razvitak 2011.-2015. u kojemu se postavljene vremenske planove, aktivnosti, mjere i sredstva za provedbu, kao i instrumenti vrednovanja OOR. No, unatoč brojnim dokumentima za obrazovanje za održivi razvoj koji se nastoje prilagoditi prioritetima Desetljeća, još uvijek ne postoji sveobuhvatno tumačenje njegovog značenja zbog razlika između regija (u smislu različitog ekonomskog, socijalnog i ekološkog razvitka) i njihovih prioriteta ciljeva.

Odgovornost i obrazovanje za održivi razvoj ima za cilj osposobiti današnju djecu (učenike) za vrijeme u kojemu će i oni biti dio radnog aktivnog stanovništva i u kojemu će donositi odgovorne i dalekosežne odluke. Cilj ekološkog odgoja u dječjim vrtićima i predškolskim ustanovama odnosi se na praktično djelovanje u svrhu stvaranja stila življenja. Potrebno je aktivno uključiti dijete u njegov budući razvoj temeljem razumijevanja interakcija i ovisnosti među ljudima, te ovisnosti čovjeka i okoliša u kojem čovjek živi i stvaranje kritičkog vrednovanja posljedica tog razvoja. Takav program u predškolskim ustanovama i vrtićima mora biti prilagođen razvojnom stupnju djeteta, odnosno odgojitelji moraju poznavati razvojne potrebe kao temeljni preduvjet organiziranja odgovarajućih aktivnosti. U obzir je pritom potrebno uzeti psihomotoričke, kognitivne i socijalno-emocionalne ciljeve. Do realizacije ciljeva potrebno je ići postepeno, holističkim pristupom i primjenom metoda koje naglašavaju aktivnost djeteta. Aktivnosti koje je potrebno provoditi za razvoj rane osjetljivosti djece za održivi razvoj je ponajviše potrebno usmjeriti na igru. Naime, igra u predškolskoj dobi za dijete predstavlja njegov način istraživanja, propitivanja i upoznavanja okoline. Nacionalnim kurikulumom za predškolski odgoj i obrazovanje propisane su temeljne vrijednosti koje je potrebno njegovati u odgoju i obrazovanju predškolske djece i djece vrtićke dobi, a između ostalog jedan od ciljeva je upravo odgoj i obrazovanje za održivi razvoj. Stoga se predškolske ustanove i vrtići trebaju i svojim posebnim programima prilagoditi u smislu Nacionalnog kurikuluma za izgradnju temeljnih vrijednosti koje bi obrazovanje za održivi razvoj trebalo promicati i integrirati u plan i program. Veliku ulogu u prenošenju postavki održiva razvoja vrtićkoj i predškolskoj djeci ima odgojitelj, koji mora posjedovati stručna znanja, praktične vještine, te određene druge kompetencije kao što su: ekološko znanje, razne sposobnosti, empatiju, duboko osjećanje za pitanja dobrobiti Zemlje i pitanja okoliša, sposobnost primjene znanja, vještine izgradnje, upravljanja i održavanja zajednica, obvezu spram jednakosti, poštovanja i pravde prema svim ljudima, kapacitet pretvaranja uvjerenja u praktične i djelotvorne akcije i dr. Odgojitelj prvo sam mora razumjeti povezanost između održive budućnosti i načina na koji razmišljamo, živimo i radimo, te će tek tada biti sposoban postavljati primjerene problemske situacije pred djecu. Zaključno se može reći da, s obzirom na razvojne osobitosti djece predškolske i vrtićke dobi, njima nije dovoljno teorijsko prenošenje znanja o održivom razvoju, već je potreban projektni pristup učenju, gdje će moći sudjelovati, razmjenjivati ideje i iskustvo te biti aktivni sudionici u istraživanju i oblikovanju svojih znanja. Projektni rad im omogućuje primjenu usvojenih znanja i vještina, razvoj sposobnosti i navika te u konačnici doprinosi razvoju rane osjetljivosti za pitanja

održivog razvoja i ekoloških problema. Pozitivni primjeri implementacije koncepta odgoja i obrazovanja za održivi razvoj su dječji vrtić „Snjeguljica“, dječji vrtić „Leptir“ te „Dječji vrtić Tatjane Marinić“.

Suvremeni odgoj i obrazovanje zahtijeva implementaciju obrazovanja za održivi razvoj, ali ne samo na teorijskoj, tradicionalnoj razini, već kao praktičnu izvedbu. Stoga je potrebno osigurati edukaciju odgojitelja i nastavnika, povezati različite segmente i sektore OOR-a, u dovoljnoj mjeri zastupiti sadržaje o okolišu i održivom razvoju u nastavnim kurikulumima te povezati i aktualizirati postojeće sadržaje u nastavni program. Za sveobuhvatnu implementaciju OOR-a potrebno je u odgoj i obrazovanje integrirati tri dimenzije održivosti u sve relevantne obrazovne predmete, programe i smjerove: sociokulturnu, ekološku i ekonomsku dimenziju. Uvođenje sve tri dimenzije održivosti u odgojno-obrazovni sustav doprinijet će stvaranju generacije stručnjaka „koja će biti sposobna prihvatiti i primjenjivati načela održivog razvoja u svakodnevnom životu i radu.“

LITERATURA

1. Anđić, D. (2018): *Djeca, okoliš i održivi razvoj*. Rijeka: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci, dostupno na:
https://www.ufri.uniri.hr/files/nastava/nastavni_materijali/190318_dunjaandjic_djecaokolisodrzivirazvoj.pdf
2. Bahtić, K. (2018): *Percepcija odgojitelja i predškolske djece o održivom razvoju u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju* [diplomski rad]. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
3. Bakija, V., Bulić, M. (2013): „Održivi turizam kao razvojna mogućnost na primjeru Dugog otoka“. *Liburna: međunarodni znanstveni časopis za kulturu, turizam i komuniciranje*, Vol.2., No.1., 2013.,str.93.-122.
4. Bušljeta Tonković, A., et.al.. (2017): *Koga (p)održava održivi razvoj: prinosi promišljanju održivosti ruralnih područja u Hrvatskoj*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
5. Cindrić, A. (2000): „Ekološka promišljanja u likovnim aktivnostima djece predškolskog uzrasta.“ U: Uzelac, V. (ur.) *Ekologija-korak bliže djetetu*. Rijeka: Adamić
6. Clark,A.-M. (2008): „Kako projekt uvesti u praksu.“ *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, Vol.14.No.53., str.2.-8.
7. Črnjar, M., Črnjar, K. (2009): *Menadžment održivog razvoja*, Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci
8. Črnjar, M. (2002): *Ekonomika i politika zaštite okoliša*,Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci
9. Denona Bogović, N., Čegar, S. (2012): „Obrazovanje za održivi razvoj.“ U: Karaman Aksentijević, N. (ur.). *Ljudski potencijali i ekonomski razvoj*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci.str.232..-242., dostupno na:
https://bib.irb.hr/datoteka/542639.Obrazovanje_za_odrivi_razvoj.pdf
10. Dječji vrtić Snjeguljica (2019): *Kurikulum dječjeg vrtića „Snjeguljica“ Rijeka, za pedagošku godinu 2019./2020*. Rijeka., dostupno na: <https://www.dv-snjeguljica.hr/programi/Kurikulum%202019%202020.docx>

11. Dječji vrtić Snjeguljica (2015): *Kurikulum dječjeg vrtića „Snjeguljica“ Rijeka, za pedagošku godinu 2015./2016.* Rijeka., dostupno na:
[https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjGvN3KqoLsAhXO-
yoKHSgNDTQQFjAAegQIBRAB&url=http%3A%2F%2Fdv-
snjeguljica.hr%2Finformacije%2FKURIKULUM%2520SNJEGULJICA.doc&usg=A
OvVaw0nfVKQMSn69aU69Bz8rLRR](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjGvN3KqoLsAhXO-
yoKHSgNDTQQFjAAegQIBRAB&url=http%3A%2F%2Fdv-
snjeguljica.hr%2Finformacije%2FKURIKULUM%2520SNJEGULJICA.doc&usg=A
OvVaw0nfVKQMSn69aU69Bz8rLRR)
12. Drljača M. (2012): *Koncept održivog razvoja i sustav upravljanja*, dostupno na:
13. https://bib.irb.hr/datoteka/580157.Koncept_odrivog_razvoja_i_sustav_upravljanja.pdf
14. Europska komisija (2015): *Politike Europske unije: Okoliš.* Bruxelles
15. Europska komisija (2019): *Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Europskom vijeću, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru regija: Europski zeleni plan.* Bruxelles
16. Europska komisija (2019): *Dokument za razmatranje o održivoj Europi do 2030.*, Bruxelles, dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/rp_sustainable_europe_hr_v2_web.pdf?fbclid=IwAR1mCE-zkh22D9NY8kVH25t9nonAUKoh2-XfEAIQFGXFpT0HVWalfrhoHcs
17. Europska komisija: *Uspješnost EU-a u postizanju ciljeva održivog razvoja*, dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection_paper_sustainable_annexii_hr.pdf
18. Europska komisija: *Opća načela industrijske politike EU-a*, dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hr/FTU_2.4.1.pdf
19. Jelčić, M. (2016): *Odgoj i obrazovanje za održivi razvoj u predškolskoj ustanovi* [završni rad]. Pula: Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli
20. Kahrman Öztürka, D., Olgan, R. (2016): „Analysis of pre-school teachers’ views on the importance of education for sustainable development by means of location and household type in childhood.“ *International journal of environmental & science education*, Vol.11.No.13., str.6303-6313.
21. Katz, L.G., Chard, S.D. (1992): „The Project Approach.“. U: Johnson, J.E., Roopnarine, J. (ur.). *Approaches to Early Childhood Education*, 2nd Editions. Champaign, IL: Merrill Publishing Co., dostupno na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED340518.pdf>

22. Krnjaja, Ž., Pavlović Breneselović, D. (2017): *Projektни pristup učenju*. Beograd: IPA, dostupno na: <http://www.predskolci.rs/HTML/Dokumenta/vesti/Projektни-pristup-ucenju%20%281%29.pdf>
23. Lepičnik Vodopivec, J. (2007): *Prvi koraci u odgoju i obrazovanju za okoliš*. Kraljevo: Alisa press
24. Mrav. ffzg.hr: *Odgojitelji predškolske djece*, dostupno na: <http://mrav.ffzg.hr/zanimanja/book/part2/node0802.htm>
25. Odluka o donošenju Nacionalnog kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (NN 5/2015-95)
26. Petrović-Sočo, B. (2000): „Neke suvremene stručno-metodičke osnove ekološkog odgoja u predškolskoj ustanovi.“ U: Uzelac, V. (ur.) *Ekologija-korak bliže djetetu*. Rijeka: Adamić
27. Pramling Samuelsson, I., Kaga, Y. (2013): „O konceptu održivog razvoja.“ *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, Vol.19. No.74., str.2-5.
28. Previšić, V. (2008): „Globalne dimenzije održiva razvoja u Nacionalnom školskom kurikulumu“, u: Uzelac, V. (ur), *Cjeloživotno učenje za održivi razvoj*. Rijeka: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci, str.55.-67
29. Pupovac, D. (2016): „Održivi razvoj - novo lice ekonomije“. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, Vol. 24, No. 2-3., str.103.-124.
30. Radić, M. (2017): *Analiza tržišta ICT sektora u Hrvatskoj*, Split: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu
31. RH, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2014): *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*, dostupno na: <https://www.azoo.hr/images/strucni2015/Nacionalni-kurikulum-za-rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje.pdf>
32. Rodić, I. (2010): „Kako spasiti našu jedinu Zemlju?“ *Školske novine*, Vol. 40. No. 61., str. 15-18.
33. Sindik, J. (2014): „Karakteristike dobrih odgajatelja.“ *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, Vol.20., No.75., str.20.-21.

34. Skopljak, E. (2015): „Kompetencije odgajatelja za odgoj i obrazovanje za održiv razvoj.“ *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, Vol.20., No.77/78, str.39.-40.
35. Slunjski, E. (2006): *Stvaranje predškolskog kurikuluma u vrtiću-organizaciji koja uči*. Zagreb: Mali profesor
36. Službene internetske stranice EU-a, Europska komisija: *Pristup EU-a održivom razvoju*, dostupno na: https://ec.europa.eu/info/strategy/international-strategies/sustainable-development-goals/eu-approach-sustainable-development_hr
37. Službena stranica Središnjeg državnog portala, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja: *Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske*, dostupno na: <https://mzoe.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/klima/strategije-planovi-i-programi-1915/strategija-odrzivog-razvitka-republike-hrvatske/1916>
38. Službena Internet stranica Središnjeg državnog portala, RH, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja. *Obrazovanje za održivi razvoj*, dostupno na: <https://mzoe.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/klima/odrzivi-razvoj/obrazovanje-za-odrzivi-razvoj/1961>
39. Službena Internet stranica UNECE: *The Strategy*, dostupno na: <http://www.unece.org/environmental-policy/education-for-sustainable-development/about-the-strategy-for-esd/the-strategy.html>
40. Službena Internet stranica dječjeg vrtića „Snjeguljica“, dostupno na: <https://www.dv-snjeguljica.hr>
41. Službena Internet stranica dječjeg vrtića „Leptir“, dostupno na: <http://www.vrtic-leptir.zagreb.hr/default.aspx?id=94>
42. Službena Internet stranica „Dječji vrtić Tatjana Marinić“, dostupno na: <http://www.vrtic-tatjanemarinic.zagreb.hr/default.aspx?id=98>
43. Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004): *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi – priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing; Tehnička knjiga, dostupno na: <http://www.gmtk.hr/web/pedeef/042.pdf>
44. Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske(NN 30/2009), dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_03_30_658.html
45. Šagud, M. (2006.): *Odgajatelj kao reflektivni praktičar*. Petrinja: Visoka učiteljska škola u Petrinji

46. UN (2015): *17 Sustainable Development Goals, 17 Partnerships*, dostupno na: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/211617%20Goals%2017%20Partnerships.pdf>
47. UN (1992): *Agenda 21*. Brazil: Rio de Janeiro, dostupno na: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
48. UN, Gospodarsko i socijalno vijeće (2005): *Strategija Gospodarske komisije Ujedinjenih naroda za Europu za obrazovanje za održivi razvoj*, dostupno na: https://mzoe.gov.hr/UserDocsImages/NASLOVNE%20FOTOGRAFIJE%20I%20KORIŠTENI%20LOGOTIPOVI/doc/strategija_unece_za_obrazovanje_za_odrzivi_razvoj.pdf,
49. UN (2009): *Review of Contexts and Structures for Education for Sustainable Development Learning for a Sustainable World, Key Findings&Ways Forward*
50. UN (2005): *Guidelines and Recommendations for Reorienting Teacher Education to Address Sustainability*, dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000143370>
51. UN (2010): *Education for Sustainable Development Lens: A Policy and Practice Review Tool*, dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000190898>
52. Unicef: *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi* (prilog 4.3.), dostupno na: <https://www.rastimozajedno.hr/file/54/>
53. Uzelac, V., Lepičnik-Vodopivec, Anđić, D. (2014): *Djeca-odgoj i obrazovanje-održivi razvoj, U potrazi za novim perspektivama razvoja odgoja i obrazovanja djece za održivi razvoj*. Zagreb: Golden marketing
54. Uzelac, V. (2013): „Poticaj za razvoj osjetljivosti prema održivom razvoju.“ *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, Vol.19., No.74., str.6.-9.
55. Uzelac, V. (2008): „Teorijsko-praktični okvir cjeloživotnog učenja za održivi razvoj.“ u: Uzelac, V. (ur), *Cjeloživotno učenje za održivi razvoj*. Rijeka: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci
56. Uzelac, V., Starčević, I. (1999): *Djeca i okoliš*. Rijeka: Adamić
57. Tatković, N., Diković, M., Štifanić, M. (2015.) *Odgoj i obrazovanje za razvoj danas i sutra Ekološke i društvene paradigme*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
58. Vlajnić, A. (2015): *Razvoj osjetljivosti za okoliš kod djece predškolske dobi* [diplomski rad]. Slavonski Brod: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta J.J.Strossmayera u Osijeku, dislocirani studij u Slavonskom Brodu

59. Vrbičić, A.: *Odgoj i obrazovanje za održivi razvoj („zelena pedagogija“)*, Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, dostupno na:
<http://www.pedagogija.hr/ekvilibrij/pdf/odgoj-i-obrazovanje-za-odrzivi-razvoj-zelena-pedagogija.pdf>
60. White, R., Stoecklin, V.L. (2008): *Nurturing Children's Biophilia: Developmentally Appropriate Environmental Education For Young Children*. White Hutchinson Leisure&Learning Group, dostupno na:
<https://www.whitehutchinson.com/children/articles/downloads/nurturing.pdf>
61. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju (NN 10/97, 107/07, 94/13, 98/19)

POPIS PRILOGA

POPIS TABLICA:

Tablica 1. Poželjne karakteristike dobrih odgojitelja

POPIS SLIKA:

Slika 1. Dinamički model kompetencija održivog razvoja u inicijalnom obrazovanju djeteta

Slika 2. Briga o biljkama u dječjem vrtiću „Snjeguljica“

Slika 3. Projekt „Snjeguljica kuha zeleno“

Slika 4. Projekt „From trash to treasure“